

JAAMACADDA GÖTEBORG
KULLIYADDA AFAFKAA IYO SUUGAANTA
P.O.B. 200 • 405 30 GÖTEBORG • ISWIIDHAN

University of Gothenburg offers
[net-based distance courses](#) in **Somali grammar & linguistics**
for mother tongue speakers of Somali.
Courses are free of charge for Norwegian and EU citizens.

AASAASKA KOOBAN EE
NAXWAHA
AFKA SOOMAALIGA

Morgan Nilsson

27.01.2024

Jaadadka erayada

Erayada afka Soomaaligu waxa ay guud ahaan u kala baxaan siddeed kooxood, kuwaas oo ah:

		INGIRIISI	ISWIIDHISH
• JIRAALE	(ama magac)	noun	substantiv
• SIFO	(ama tilmaame)	adjective	adjektiv
• MAGACUYAAL		pronoun	pronomen
• FAL	(ama fical)	verb	verb
• QURUB		particle	partikel
• HORYAALE	(ama meeleye)	preposition	preposition
• XIRIIRIYE	(ama xidhiidhiye)	conjunction	konjunktion
• YAAB		interjection	interjektion

Jiraalayaasha

JIRAALE (*ama magac*) waa eray uu raaci karo **QODOB**.

Jiraale waa eray leh laba qaab: **qaab qodob leh** iyo **qaab qodob la'**.

Tusaale:

QAAB QODOB LA'	QAAB QODOB LEH	
carruur	carruurta	-ta waa qodob
wiil	wiilka	-ka waa qodob
ani	aniga	-ga waa qodob
macallimad	macallimadda	-da waa qodob

Sidaas awgeed *carruur*, *wiil*, *ani*, *macallimad* waa magacyo.

Egennamn är substantiv, t.ex.

Maryan, Yuusuf, Soomaaliya, Jubba, Afrika, Volvo, Samsung.

Egennamn används inte så ofta med bestämd artikel, men t.ex.

Jubbada Hoose, Afrikada Bari, Sayidka

Caynta

Jiraalayaasha waxa loo kala saari karaa laba kooxood. Kooxahaas waxa la yiraahdaa labada caynood ee jiraalayaasha. Labadaas caynood waa **LAB** iyo **DHEDDIG**. Caynta jiraalahana waxa lagu garan karaa qaabka qodobka gadaal ka raaca jiraalaha.

CAYNTA JIRAALAHAA

DHEDDIG	LAB
-ta <i>-b, -f, -g, -j, -n, -r, -s, -sh</i> ka dib	-ka <i>-b, -d -f, -j, -n, -r, -s, -sh</i> ka dib
<i>kab, kabta</i> <i>maalin, maalinta</i> <i>gabar, gabarta</i>	<i>aqal, aqalka</i> <i>dukaan, dukaanka</i> <i>wiil, wiilka</i>
-da <i>-i, -o, -a, -c, -d, -h, -kh, -q, -w, -x</i> ka dib	-ga <i>-i, -o, -a, -g, -w</i> ka dib
<i>mindi, mindida</i> <i>qorrax, qorraxda</i>	<i>tagsi, tagsiga</i> <i>dhurwaa, dhurwaaga</i>
-sha <i>-l</i> ka dib	-ha <i>-e</i> ka dib
<i>bil, bisha</i>	<i>tuke, tukaha</i>
-a <i>-dh</i> ka dib	-a <i>-c, -h, -kh, -q, -x</i> ka dib
<i>gabadh, gabadha</i>	<i>raha, rah</i> <i>shaah, shaaha</i>

Codkaca

Waxa kale oo caynta jiraalayaasha lagu kala saari karaa codkaca. Guud ahaan dhinaca jiraalayaasha dheddigga ah waxa uu codkacu saaran yahay shaqalka ugu dambeeya, dhinaca jiraalayaasha labka ahna codkacu waxa uu saaran yahay shaqalka ka horreeya kan ugu dambeeya.

CAYN IYO CODKAC

GUUD AHAAN

DHEDDIG	LAB
<i>maalín, gabár...</i>	<i>áqal, dukáan, wíil...</i>
<i>arrín-ta</i>	<i>árrin-ka</i>
<i>roodhí-da</i>	<i>roóti-ga</i>
	<i>Cábdi, Maxámed, Cáli, Máhdi,</i>
	<i>Liibáan, Xámdi, Shúkri, Fátxi</i>
	<i>Túrki-ga, Jármal-ka, Ingiríis-ka,</i>
	<i>Marayékan-ka, Faransíis-ka,</i>
	<i>Talyaáni-ga, Ruush-ka, Sacuudi-ga,</i>

ERAYADA KU DHAMMAADA -e AMA -o AMA -a

DHEDDIG	LAB
	<i>ama</i>
<i>magaálo / magaaló</i>	<i>túke / tuké</i>
<i>Leylá / Leylá,</i>	
<i>Sáhra / Sahrá, Sáhro / Sahró</i>	

ERAYO TIRO YAR

DHEDDIG	LAB
 <p><i>gálley, kuwo kale...??</i> MAGACYADA DUMARKA: <i>Máryan, Lúul, Sámsam, Cánab,</i> <i>Shúkri</i> </p>	 <p><i>abtí, adeér, albaáb, gaarí, maroodí,</i> <i>ratí, reér, xafiís, webí, dhakhtár</i> (qiyaastii 100 eray) </p>
 <p>MAGACYADA DALALKA IYO MAGAALOOYINKA EE KU DHAMMAADA -a AMA -e: <i>Áfgooye, Áfrika, Bóorame, Gároowe,</i> <i>Itóobiya, Kéenya, Soomáaliya, Líibiya,</i> <i>Tuniísiya, Lituwéeniya</i> <i>Jabuúti(-da) ??</i></p>	<p><i>guurti-da/-ga</i></p>

Olika genus - olika betydelser

två substantiv som

- skrivs på samma sätt i obestämd form
- uttalas med olika ton
- har olika genus
- har olika bestämd artikel
- har **helt olika** betydelse

LAB	DHEDDIG
shilin-ka	shilin-ta
beer-ka	beer-ta
feer-ka	feer-ta
neef-ka	neef-ta
masaf-ka	masaf-ta
illin-ka	illin-ta
kuwo kale...??	

Olika genus – samma betydelse – olika kön

två substantiv som

- skrivs på samma sätt i obestämd form
- uttalas med olika ton
- har olika genus och olika bestämd artikel
- har **nästan samma** betydelse, bara könet skiljer dem åt

LAB	DHEDDIG
ínan -ka	inán -ta
walaál -ka	walaál, walaasha
dameer-ka	dameer-ta
wiyilka	wiyisha
kuwo kale...??	

Olika genus – samma betydelse – olika antal

två substantiv som

- skrivs på samma sätt i obestämd form
- uttalas med olika ton
- har olika genus och olika bestämd artikel
- har **samma** betydelse, bara antalet skiljer dem åt

HAL	IN KA BADAN
áwr-ka	awr-ta
baabúur-ka	babuúr-ta
kuwo kale...??	

Tirada jiraalaha

De flesta substantiv har en form singular och en form i plural. De kallas TIRSAME (räknebara, countable).

Det finns fyra somaliska pluraländelser.

WADARAYNTA TIRSAMAYAASHA

KELI	WADAR
1. -e <i>aabbe, fure</i>	-ayaal <i>aabbayaal, furayaal</i>
2. -o <i>hooyo, magaalo</i>	-ooyin <i>hooyooyin, magaalooyin</i>
3. LAB, HAL ALAN <i>miis, wiil, qof, af, baal, nal, shaar, tiir</i>	REDUPLIKATION <i>miisas, wiilal, qofaf, afaf, baalal, nalaal, shaarar, tiirar</i>
4. KUWA KALE <i>kab, mindi, baabuur, yaxaas</i>	-o <i>kabo mindiyo¹ baabuуро² yaxaasyo³</i>

- 1) efter /i/ lägger man till /y/ före /o/
- 2) maskulina substantiv får oftast dubbelt /bb/, /dd/, /ll/, /mm/, /nn/, /rr/
- 3) andra maskulina substantiv lägger till /y/

Extra vokal i singular

Några substantiv har en extra vokal i singular

jilb-o	*jilb	>	jili b
xarf-o	*xarf	>	xara f
ird-o	*ird	>	irri d
xubn-o	*xubn	>	xubi n
fard-o	*fard	>	far a s
xarg-o	*xarg	>	xar i g

kuwo kale...

Isbeddelka shibbanayaasha

ilk-o	*ilk	>	ili g	k - g
maalm-o	*maalm	>	maalin n	m - n
macallim-iin	*macallim	>	macallin n	
kuwo kale...				

Wadar Carbeed

KELI	WADAR CARBEED
	-iin
<i>macallin, fannaan</i>	<i>macallimiin, fannaaniin</i> kuwo kale??
	isbeddelka shaqallada
<i>kitaab</i>	<i>kutub</i>
<i>markab</i>	<i>maraakiib</i> kuwo kale??

KELI	WADAR	
	WADAR SOOMAALIYEED	WADAR CARBEED
abwaan	abwaanno	abwaaniin
aqoonyahan kuwo kale???	aqoonyahanno	aqoonyahaniin

KELI	WADAR	
	WADAR SOOMAALIYEED	WADAR CARBEED
saaxiib	saaxiibbo	asxaab
xisbi	xisbiyo	axsaab
buug	buugag	buugaag
kursi	kursiyo	kuraas
filin	filmo, filimmo	aflaan
tagsi	tagsiyo	tagaasi

KELI	WADAR		
	SOOMAALIYEED	CARBEED	
		-IIN	ISBED. SHAQ.
caaqlil	(caaqlillo)	((caaqliin))	cuqaal

Oregelbunden plural

LAB, HAL ALAN

-o

geed	geedo -ha	(*geedad -ka)
tuug	tuugo -da	(tuugag -ga)

LAB, HAL ALAN -yo

nooc -a	noocy -da
sac -a	?sacyo -da

DHEDDIG -yo

oraah -da	oraahyo -da
-----------	-------------

-yaabo / -yaalo

si	siyaabo -ha / siyaalo -ha
wax	waxyabo -ha / waxyaalo -ha

-aal

abti	abtiyaal	(abtiyo waa keli ?)
oday	odayaal / odayo	

-aan

dhagax	dhagxaan
ugax	ugxaan
qalin	qalimaan/qalmaan
loox	looxaan

s - d

faras	fardo -ha	(farso -ha)
iyo kuwo kale??		

Matirsamayaasha

Många ord har bara singularform. Ett par ord har bara pluralform. De kallas MATIRSAME (icke-räknebara, uncountable).

MATIRSAMAYAAL	
KELI	WADAR
AAN QAAB WADAREED LAHAYN MAGACYO GAAR AH: <i>Maryan, Cali,</i> JIRAALAYAAL CILLANAAD AH: <i>run, jacayl</i> MAADDOOYIN: <i>bur, sonkor, cusbo</i> KHUDRAD: <i>liin, moos,</i> JIRAALAYAAL URUREED: <i>dumar, carruur, rag, haween, lo'</i> iyو kuwo kale...	AAN QAAB KELIYEED LAHAYN biyo, caano, xoolo, hablo

Qaab keliyeed iyo qaab urureed

QAAB KELI AH	QAAB URUREED
AAN QAAB WADAREED LAHAYN	
awr -ka	awr -ta
arday -ga	arday -da (ardo -da)
Soomaali -ga	Soomaali -da
iyو kuwo kale??	

Qaab wadar iyo eray urureed

Qaar ka mid ah jiraalayaasha waa jiraalayaal urureed: dumar, rag, carruur, lo'

TIRSAME		MATIRSAME
KELI	WADAR	URUREED
nin	niman	rag -ga
naag	naago	dumar -ka haween -ka
garbar, inan -ta wiil, inan -ka	gabdhoo wiilal, inammo	carruur -ta
sac	?sacyo	lo' -da
		gaadiid -ka

iyo kuwo kale??

Qaab wadareed iyo qaab urureed

Keli lab ah	Wadar	Qaab urureed oo dheddig ah
baabuur -ka	baabuurro -da	baabuur -ta
dibi -ga	dibijo -da	dibi -da
tuug -ga	tuugo -da (tuugag -ga)	tuug -ta

iyo kuwo kale??

Laba qaab wadareed iyo hal qaab urureed

Keli lab ah	Wadar Soomaaliyeed	Wadar Carbeed	Qaab urureed oo dheddig ah
búug -ga	(buugág -ga)	buugaág -ta	buúg -ta

iyo kuwo kale??

Jiraalayaal kooxeed

Micnaha qaabka kelida ah ee jiraalayaasha kooxeed waa urur.

Jiraalayaasha kooxeed ayaa leh qaab wadareed, jiraale urureedyaduse ma laha qaabkaas.

JIRAALAYAASHA KOOXEED	
TIRSAMAYAAL	
Keli	Wadar
qoys, koox, geel	qoysas, kooxo, geelal, kuwo kale...

Qaab tiraaleed (tirineed?)

Tiraalayaasha (+ immisa, dhowr...) ka dib:

QAAB TIRAALEED	
= KELI	-ood
LAB wiil, wiilka, laba wiil	
DHEDDIG HADDII WADARTU KU DHAMMAATO -ooyin hooyo, hooyooyin, laba hooyo	DHEDDIG HADDII WADARTU KU DHAMMAATO -o kab, kabo, laba kabood koox, kooxo, laba kooxood —, hablo, laba hablood

Dibgalayaasha kale ee jiraalayaasha

- dhammaadyada qodobka cayiman
- dhammaad-tusmeedyada
- dhammaad-lahaansheedyada
- dhammaad-weydiimeedyada

Qodobka

Qodobku waxa uu leeyahay toddoba qaab:

-ta, -da, -sha, -ka, -ga, -ha, -a

QAABABKA QODOBKA KELIDA	
DHEDDIG	LAB
-ta /b, f, g, j, n, r, s, sh/ ka dib <i>kabta, lafta, lacagta, bajaajta, maalinta, gabarta, heesta</i>	-ka /b, d, dh, f, j, l, m, n, r, s, sh/ ka dib <i>roobka, geedka, xidhiidhka, qofka, barnaamijka, aqalka, atamka, dukaanka, marka, geeska, kharashka</i>
-da / ', c, d, h, i, kh, o, q, w, x, y/ ka dib <i>lo'da, -cda, badda, -hda, mindida, -khda, hooyada, -qda, -wda, qorraxda, galleryda</i>	-ga /aa, g, i, u, w, y/ ka dib <i>dhurwaaga, buugga, tagsiga, guga, madowga, erayga</i>
-sha /l/ ka dib <i>bisha, dhiisha</i>	-ha /e, o/ ka dib <i>aabbaha, tukaha, furaha</i>
-a /dh/ ka dib <i>gabadha</i>	-a / ', c, h, kh, q, x/ ka dib <i>go'a, saca, raha, sheekha, qiiqa, ruuxa</i>

QAABABKA QODOBKA

WADARTA

DHEDDIG

-o	<i>hooyo, hooyada, hooyooyin, hooyooyinka</i>
-ada	<i>waddo, waddada, waddooyin, waddooyinka</i>
-ooyin	
-ooyinka	
-	<i>kab, kabta, kabo, kabaha</i>
-ta/-da/-sha/-a	<i>sariir, sariirta, sariiro, sariiraha</i>
-o	<i>mindi, mindida, mindiyo, mindiyaha</i>
-aha	<i>malqacad, malqacadda, malqacado, malqacadaha gabadh, gabadha, gabdho, gabdhaha</i>

LAB

-e	<i>aabbe, aabbaha, aabbayaal, aabbayaasha</i>
-aha	<i>tuke, tukaha, tukayaal, tukayaasha</i>
-ayaal	
-ayaasha	
-	<i>haddii uu salka ku jiro hal alan oo keliya</i>
-ka	<i>miis, miiska, miisas, miisaska</i>
-a [©]	<i>nin, ninka, niman, nimanka</i>
-a [©] ka	<i>tiir, tiirka, tiirar, tiirkarka</i>
@@l	<i>shaqal dheer + /l/ ka dib</i>
@@lka	<i>wiil, wiilkha, wiilal, wiilasha</i>
@@lal	<i>ceel, ceelka, ceelal, ceelasha</i>
@@lasha	<i>baal, baalkha, baalal, baalasha</i>
-	<i>haddi uu jirrida wadarta ku jiro hal alan oo keliya</i>
-ka/-ga/-ha/-a	<i>jilib, jilibka, jilbo, jilbaha</i>
-o	<i>ilig, iligga, ilko, ilkaha</i>
-aha	

-	haddi ay jirridda ku jiraan laba alan ama in ka
-ka/-ga/-ha/-a	badani
-yo	<i>yaxaas, yaxaaska, yaxaasyo, yaxaasyada</i>
-yada	<i>cudur, cudurka, cudurro, cudurrada</i>
	<i>saaxiib, saaxiibka, saaxiibbo, saaxiibbada</i>

WADARTA AAN CAADI AHAYN

geed, geedka, geedo, geedaha

guri, guriga, guryo, guryaha

faras, faraska, fardo, fardaha (farso, farsaha)

walaal, walaalka/walaasha, walaalo, walaalahaa

wax, waxa, waxyaabo/waxyalo, waxyaabaha/waxyalaha

si, sida, siyaabo/siyaalo, siyaabaha/siyaalaha

Dibgale-tusmeedyada

WAX LA YAQAAN	
-kii / -gii / -hii / -ii	-tii / -dii / -shii / -ii
<i>aqalkii</i>	<i>kabtii</i>
<i>buuggii, gurigii</i>	<i>hooyadii,</i>
<i>aabbihii</i>	<i>bishii,</i>
<i>rahii, tusbaxii</i>	<i>gabadhii</i>

WAX U DHOW HADLAHA	
-kan / -gan / -han / -an (-kaan, -gaan, -haan, -aan)	-tan / -dan / -shan / -an (-taan, -daan, -shaan, -aan)
<i>aqalkan, dukaankan, wiilkan</i>	<i>kabtan, maalintan, meeshan, gabadhan</i>

WAX KA FOG HADLAHA	
-kaas / -gaas / -haas / -aas (-kaa, -gaa, -haa, -aa)	-taas / -daas / -shaas / -aas (-taa, -daa, -shaa, -aa)
<i>tagsigaas, dhurwaagaas</i>	<i>mindidaas, qorraxdaas, meeshaas, gabadhaas</i>

Dibgale-lahaansheedyada

DIBGALAYAASHA BUUXA			
-kayga	-tayda	<i>wiilkayga</i>	<i>kabtayda</i>
-kaaga	-taada	<i>wiilkaaga</i>	<i>kabtaada</i>
-kiisa	-tiisa	<i>wiilkiiisa</i>	<i>kabtiisa</i>
-keeda	-teeda	<i>wiilkeeda</i>	<i>kabteeda</i>
-kayaga	-tayada	<i>wiilkayaga</i>	<i>kabtayada</i>
-keenna	-teenna	<i>wiilkeenna</i>	<i>kabteenna</i>
-kiinna	-tiinna	<i>wiilkiiinna</i>	<i>kabtiinna</i>
-kooda	-tooda	<i>wiilkooda</i>	<i>kabtooda</i>

DIBGALAYAASHA GAAGAABAN			
-kay	-tay	<i>aabbahay</i>	<i>hooyaday</i>
-kaa	-taa	<i>aabbahaa</i>	<i>hooyadaa</i>
-kiis (-kii)	-tiis (-tii)	<i>aabbihii(s)</i>	<i>hooyadii(s)</i>
-keed	-teed	<i>aabbaheed</i>	<i>hooyadeed</i>
-kayo	-tayo	<i>aabbahayo</i>	<i>hooyadayo</i>
-keen	-teen	<i>aabbahleen</i>	<i>hooyadeen</i>
-kiin	-tiin	<i>aabbihiiin</i>	<i>hooyadiin</i>
-kood	-tood	<i>aabbahood</i>	<i>hooyadood</i>

Dibgalayaashan waxa kale oo loo adeegsadaa erayada soo socda: *abti, adeer, ayeyyo, eeddo, saaxiib, saaxiibad, waalid, walaal, iyo kuwo kale*

Dibgale-weydiimeedyada

-kee / -gee / -hee / -ee	-tee / -dee / -shee / -ee
<i>halkee? xaggee? kolkee? wakhtigee?</i> <i>xilligee?</i>	<i>sidee? taariikhdee?</i>
-ma	
<i>goorma? hadma? meelma?</i>	

Tiraalayaasha

Kow, laba, saddex, afar, shan...

Erayadani waa jiraalayaal.

kowda, labada, sadddexda...

Tiraalayaasha aan cayinnayn

tobaneeyo, labaatameeyo, soddomeeyo, afartameeyo, kontomeeyo...

tobaneeyo qof, labaatameeyo sano

Erayadani waa jiraalayaal.

tobaneeyada

Tiraale-weydiimeedyada

immisa, meeqa, intee

Jagaalayaasha

(ama Tiro-taxaneedyada)

Koowaad/kowaad, labaad, saddexaad, afraad, shanaad...

Erayadani waa sifooyin.

guriga labaad, fasalka saddexaad

Sifooyinka

Qaab-wadareedka

Qaab-wadareedka sifada **waa in lagu qoro hal eray.**

KELI	WADAR
<i>dheer</i>	<i>dhaadheer</i>
<i>gaaban</i>	<i>gaagaaban</i>
<i>wanaagsan</i>	<i>wanwanaagsan</i>
<i>weyn</i>	<i>waaweyn</i>
<i>yar</i>	<i>yaryar</i>
<i>xun</i>	<i>xunxun</i>
<i>fiican</i>	<i>fiicfiican</i>
<i>faraxsan</i>	<i>farfaraxsan</i>
	iyو kuwo kale

Qaab yeele

Qaab yeele **-i**

Bisaddu waxa ay raadinaysaa hooyadeed.

Bisadda yari waxa ay raadinaysaa hooyadeed.

Magacuyaallada

Magacuyaallada ugu muhiimsani waa

magacuyaal-qofeedyada, tusaale ahaan: *aniga, aad, uu, iyada, la...*

magacuyaal-tusmeedyada, t.a.: *kan, taas, tii, kuwii, kuwa, ku, kuwo...*

magacuyaal-lahansheedyada, t.a.: *kayga, teeda, kuweenna, tooda...*

magacuyaal-weydiimeedyada, t.a.: *tee, kee, kuma, tuma, maxay, ayo...*

Magacuyaal-qofeedyada

QOF	QAAB DHEER (Q. JIRAALEED)	QAAB GAABAN	
		QAAB YEELE	QAAB LAYEELE
1D K.	<i>aniga</i>	<i>aan</i>	<i>i</i>
2D K.	<i>adiga</i>	<i>aad</i>	<i>ku</i>
3D K. LAB	<i>isaga</i> (asaga)	<i>uu</i>	
3D K. DHEDDIG	<i>iyada</i> (ayada)	<i>ay</i>	
1D W. SOOCA	<i>annaga</i>	<i>aan ~ aannu</i>	<i>na</i>
1D W. MIDEEYA	<i>innaga</i>	<i>(aan) ~ aynu</i>	<i>ina</i>
2D W.	<i>idinka</i>	<i>aad ~ aydin</i>	<i>idin</i>
3D W.	<i>iyága</i> (ayaga)	<i>ay</i>	
AAN QEEVNAYN		<i>la</i>	
QAAB CELIS			<i>is</i>

loo < *la+u

noo < *na+u

ii < *i+u

idiin < *idin+u

Magacuyaallada gaaban ee yeelaha

Yeelaha weerahaas kore ku jiraa waa magacuyaallo yeele. Magacuyaal-lada yeele ee afka Soomaaliga waa siddeed:

aan, aannu, aynu, aad, aydin, uu, ay, la

Magacuyaalka 'la' macnihiiisu waa in aanan qofka wax samaynaya aqoonin ama in aanan rabin in aan sheego qofka uu yeeluhu yahay.

Waa la kariyaa.

Waa la cunaa.

Weer Soomaaliyeed badanaa waxa ay leedahay laba yeele: midkoodu waa magacuyaal, yeelaha labaadna waa magac.

Carruurtu waa ay ordayaan.

Wiilku waa uu hurdaa.

Anigu waa aan qoslayaa.

Macallimaddii waa ay timid.

Magacuyaallada gaaban ee layeelaha

Magacuyaalladan waxa loo adeegsan karaa kaalinta layeelaha ama tan falkaabka.

Magacuyaalladani waa layeele:

Cali ayaa **i** raacay.

Mukulaasha yari ma **na** tuugaysaa?

Magacuyaalladani waa falkaab:

Ma **ila** tartami kartaa?

sällskap > adverbial

Maxaa uu haramcadku **kuu** sheegayey? mottagare > adverbial

Magacuyaal-tusmeedyada

	KELI		WADAR
	LAB	DHEDDIG	
CAYIMAN	ka	ta	kuwa
AQOONSAN	kii	ti	kuwii
U DHOW	kan	tan	kuwan (kuwaan)
KA FOG	kaas / kaa	taas / taa	kuwaas / kucaa

Tusaale ahaan:

*Ilayska dayaxu waa ka cad yahay **ka** qorraxda.* (Saynis 2, 2016)

*Isku beeg xarfaha waaweyn iyo **kuwa** yaryar.* (Af-Soomaali 2, 2016)

Magacuyaal-lahaansheedyada

	KELI		WADAR
QOF	LAB	DHEDDIG	
1D K.	kayga	tayda	kuwayga
2D K.	kaaga	taada	kuwaaga
3D K. L.	kiisa	tiisa	kuwiisa
3D K. DH.	keeda	teeda	kuweeda
1D W. S.	kaayaga ~ kayaga	taayada ~ tayada	kuwayaga
1D W. M.	keenna	teenna	kuweenna
2D W.	kiinna	tiinna	kuwiinna
3D W.	kooda	tooda	kuwooda

Magacuyaal-weydiimeedyada

	keli	wadar
	lab	dheddig
	kee?	tee?
	kuma?	tuma?
	ayo?	maxay?
qaab diiradeed	yaa?	maxaa?

jiraalayaal (magacyo) weydiimeed:
immisa?, qofkee?, xaggee?, goorma?, goortee? iyo kuwo kale oo badan.

Magacuyaallada aan cayinnayn

AAN CAYINNAYN	ku (koo)	tu (too)	kuwo
---------------	-----------------	-----------------	-------------

*Ninka la boqray hadduu xumaado, waa la ridi jiray, oo **ku** kale ayaa la boqri jiray.* (Iftiinka Aqoonta, 1966)

Is bardadhig:

aan cayinnayn: *ku kale, tu kale* (another one), *kuwo kale* (other ones)
cayiman: *ka kale, ta kale* (the other one), *kuwa kale* (the other ones)

Jiraalayaal

qof, ruux, cid, wax, meel är substantiv, men används på samma sätt som sv/eng. pronomen, t.ex. någon, något, någonstans

Qurubbada

1. Qurub-weereedyadu - waa laba nooc:

b. qurubbada nooca weerta:

waa, ma, má, ha, há, yaa, sow

t. qurub-diiradeedyada:

waxa(a), ayaa, baa

2. Qurub-jiheedyada:

soo, sii, wada, kala

3. Qurub-meeleedyada:

ag, daba, dhex, dhow, dib, dul, hor, gadaal, kor...

Qurubyada nooca weerta

waa – positiv sats

Iyadu waa ay huruddaa.

Kani waa maxay?

má – negativ sats

Anigu ma rabo.

ma – ja/nej-fråga

Kubbadda cagta ma ciyaartaa?

Ø – uppmaning, order

Orod!

ha – förbud, varning

Xarigga ha taaban!

há – önskan, förhoppning

Midkiin ha fuulo dameerka.

Qurub-diiradeedyada

Fokuspartiklarna lyfter fram en satsdel som man vill ge större uppmärksamhet.

baa = aya fokus ligger på ett ord direkt före partikeln

Habeenkii baa roob weyni da'ay.

Habeenkii aya roob weyni da'ay.

maxaa < *maxay+baa

Maxaa aynu dabka uga baahan nahay?

yaa < *ayo+baa

Yaa leh gaarigaas?

waxa = waxaa

fokus ligger på ett ord i slutet av satsen, efter predikatet

Farxiya waxa ay aragtay libaax.

Lo'da waxaa raaci jirey Bulshale.

Qurub-jiheedyada

soo

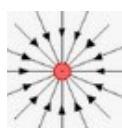

*Kalluumaysatadu waxa ay **soo** dabtaan kalluunka
Ul dheer baa uu **soo** qaatay.*

sii

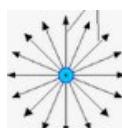

*Maxaa uu libaaxu u **sii** daayay jiirkii?*

wada

*Wiilkay iyo ninku maxay ku **wada** hadleen?*

kala

*Waxa ay u **kala** baxaan labo qaybood.*

Qurub-meeleedyada

ag, daba, dhex, dhow, dib, dul, hor, gadaal, kor...

khabarka baa ay ku dhex yaallaan, falka ka hor

*Maryan waxa ay **dhex** martay kaynta.*

Horyaalayaasha

(ama meeleyayaasha)

Horyaalayaasha afka Soomaaligu waa afar: **u, ku, ka, la**. Waxa ay ku dhex yaallaan khabarka, falka ka hor.

Waxa uu ka shaqeeyaa dukaanka.

KU, KA, LA: horyaale ama magacuyaal?

Erayga **ku** waa **horyaale** ama **magacuyaal** layeele ama **magacuyaal** aan **cayinnayn**.

Ku-da falka hortiisa yaalla oo codkac lihi waa horyaale.

Biyaha waxaan ku karsannaa cuntada. Libaax baa ku jira. Maxaa aad ku arki kartaa sawirka?

Ku-da aad erayga 'mid' u beddeli kartaa waa magacuyaal aan cayinnayn.

Waan ku jeclahay. Waan ku arkay. Waa aan ku raaci doonaa.

Ku-da aad erayga 'adiga' u dari kartaa waa magacuyaal layeele.

ku kale

Erayga **ka** waa **horyaale** ama **magacuyaal tusmeed**.

Ka-da falka hortiisa yaalla oo codkac lihi waa horyaale

Erayo ka samee xarfahan.

Ka-da aad qaabka *kan* u beddeli kartaa waa magacuyaal.

Ka labaad la hadal.

Erayga **la** waa **horyaale** ama **magacuyaal yeele**.

la-da falka hortiisa taalla oo codkac lihi waa horyaale

Waxa uu la kulmay Xasan. In yar intuusan socon ayuu ninkii la kulmay wiil.

la-da codkac la' waa magacuyaal yeele ah

*Cali waxa **la** siiyay shaqo. Qaarkood maalintii baa **la** arkaa, qaarna habeenkii.*

la först i en sammandragning är pronomen (sv. man)

la sist i en sammandragning är preposition (sv. med)

KALA: qurub, laba horyaale ama sifo?

Qurub

!! soo kala, ma kala

Horyaalayaasha *ka+la:*

!! kala soo, kalama

Maalin maalmaha ka mid ah ayey ridii madaxa la gashay dheri guriga yaalley. Ma aysan kala soo bixi karin madaxeeda dheriga.

ka → dheriga

la → madaxeeda

Sifada *kale:*

Iskudhafanayaasha

(ama xadaf ama iskudheehmid)

Iskudhafanayaasha waajibka ah

noo	< *na+u	for us, to us / för oss, till oss
ii	< *i+u	for me, to me / för mig, till mig
loogu	< la+u+ku / la+u+u	
maxaa?	< *maxay?+baa	vad? + partikel (fokus)
yaa?	< *ayo?+baa	vem? + partikel (fokus)

frivilliga sammandragningar

qurubweereed + magacuyaal yeele

wuxuu	= waxa uu	partikel (fokus) + <i>han</i>
waan	= waa aan	partikel (satstyp) + <i>jag</i>

Iskudhafanayaasha falka ka hor

la	magacuyaalka yeelaha ah ee aan cayinnayn
is, i, ku, na, ina, idin	magacuyaallada gaaban ee layeelaha ah (MyLy)
u, ku, ka, la	horyaalayaasha
ma	qurub-diidmeedka

Erayga **kala** waa laba **horyaale** (xxx)
ama **qurub jiheed** (xxx).

Erayga **ugu** waa laba **horyaale** (u+u ama u+ku) (xxx)
ama **qurubka heerka ugu sarreeya** (*ugu weyn*).

Laba ama in ka badan ee erayada gaaban ee kor ku qoran waxa aynu
isugu qornaa sidan: **Ge texxempel med ovanliga kombinationer.**

	magac- uyaallo	horyaalayaal				q. diid.	
	la	MyLy	u	ku	ka	la	ma
idiin		idin	u				
idiinka		idin	u		ka		
idiinkama		idin	u		ka		ma
idiinku		idin	u	ku			
idiinla		idin	u			la	
idiinma		idin	u				ma
idinka		idin			ka		
idinkaga		idin		ku	ka		
		idin			ka ka		
idinkagama		idin		ku	ka		ma
		idin			ka ka		ma
idinkala		idin			ka	la	
idinkalama		idin			ka	la	ma
idinku		idin		ku			
idinkula		idin		ku		la	
idinkulama		idin		ku		la	ma
idinkuma		idin		ku			ma
idinla		idin				la	

idinlama		idin			la	ma
idinma		idin				ma
iga	i			ka		
igaga	i		ku ku			
	i		ku	ka		
	i			ka ka		
igagama	i		ku ku		ma	
	i		ku	ka	ma	
	i			ka ka	ma	
igala	i			ka	la	
igalama	i			ka	la	ma
igama	i			ka		ma
igu	i		ku			
igula	i		ku		la	
igulama	i		ku		la	ma
iguma	i		ku			ma
ii	i	u				
iiga	i	u		ka		
iigama	i	u		ka		ma
iigu	i	u u				
	i	u	ku			
iiguma	i	u u			ma	
	i	u	ku		ma	
iila	i	u			la	
iilama	i	u			la	ma
iima	i	u				ma
ila	i				la	
ilama	i				la	ma
inaga	ina			ka		
inagaga	ina		ku	ka		
	ina			ka ka		
inagagama	ina		ku	ka	ma	
	ina			ka ka	ma	
inagama	ina			ka		ma
inagu	ina		ku			
inaguma	ina		ku			ma
inala	ina				la	
inalama	ina				la	ma
inama	ina					ma
inoo	ina	u				

inooga		ina	u		ka		
inoogama		ina	u		ka		ma
inoogu		ina	u	ku			
inooguma		ina	u	ku			ma
inoola		ina	u			la	
inoolama		ina	u			la	ma
inooma		ina	u				ma
isaga	is	u			ka		
isagu = isugu	is	u	ku				
iska	is				ka		
iskama	is				ka		ma
isku	is		ku				
iskuma	is		ku				ma
isla	is					la	
islama	is					la	ma
isu	is	u					
isugu	is	u	ku				
isuma	is	u					ma
kaa	ku				ka		
kaaga	ku	u u					
	ku	u			ka		
	ku			ku (?)	ka		
kagaga (?)	ku		ku ku		ka ka		
	ku				ka ka		
kaagama	ku	u			ka		ma
	ku				ka ka		ma
kaala	ku				ka	la	
kaalama	ku				ka	la	ma
kaama	ku				ka		ma
kaga			ku ku				
			ku		ka		
					ka ka		
kagama			ku ku				ma
			ku		ka		ma
					ka ka		ma
kala					ka	la	
kalama					ka	la	ma
kugu	ku		ku				
kugula	ku		ku			la	
kugulama	ku		ku			la	ma

kuguma		ku		ku		ma
kula		ku			la	
kulama		ku			la	ma
kuu		ku	u			
kuugu		ku	u	ku		
kuuguma		ku	u	ku		ma
kuula		ku	u		la	
kuulama		ku	u		la	ma
kuuma		ku	u			ma
laga	la				ka	
lagaga	la			ku	ka	
	la				ka ka	
lagala	la				ka	la
lagalama	la				ka	la ma
lagama	la				ka	ma
lagu	la	ku				
	la			ku		
lagula	la	ku				la
	la			ku		la
lagulama	la	ku				la ma
	la			ku		la ma
laguma	la	ku				ma
	la			ku		ma
la ii	la	i	u			
la iima	la	i	u			ma
lala	la					la
lalama	la					la ma
lama	la					ma
						la ma
lay (la i)	la	i				
layma (la ima)	la	i				ma
layga (la iga)	la	i			ka	
laygaga (la igaga)	la	i		ku ku		
	la	i		ku	ka	
	la	i			ka ka	
laygu (la igu)	la	i		ku		
lays (la is)	la	is				
layska (la iska)	la	is			ka	
layskaga (la iskaga)	la	is		ku ku		
	la	is		ku	ka	

	la	is			ka ka		
layskagama	la	is		ku ku		ma	
(la iskagama)	la	is		ku	ka	ma	
	la	is			ka ka	ma	
layskama (la iskama)	la	is			ka	ma	
laysku (la isku)	la	is		ku			
layskuma (la iskuma)	la	is		ku		ma	
laysla (la isla)	la	is				la	
layslama (la islama)	la	is				la	ma
laysu (la isu)	la	is	u				
laysuma (la isuma)	la	is	u				ma
loo	la		u				
looga	la		u		ga		
loogama	la		u		ga	ma	
loogu	la		u u				
			u	ku			
looguma	la		u u			ma	
			u	ku		ma	
loodla	la		u			la	
loomaa	la		u			ma	
naga		na			ka		
nagaga		na		ku	ka		
		na			ka ka		
nagagama		na		ku	ka	ma	
		na			ka ka	ma	
nagala		na			ka	la	
nagalama		na			ka	la	ma
nagama		na			ka		ma
nagu		na		ku			
nagula		na		ku		la	
nagulama		na		ku		la	ma
naguma		na		ku			ma
nala	la	na				la	
		na					
nalama	la	na				la	ma
		na					ma
nama		na					ma
noo		na	u				
nooga		na	u		ka		
noogama		na	u		ka		ma

noogu		na	u	ku			
nooguma		na	u	ku		ma	
noola		na	u			la	
noolama		na	u			la	ma
nooma		na	u				ma
uga		u			ka		
ugama		u			ka		ma
ugu		u u					
		u	ku				
uguma		u u				ma	
		u	ku			ma	
ugala		u			ka	la	
ula		u				la	
ulama		u				la	ma

Xiriiriyayaasha

Oo, ee har många olika funktioner.

Mellan två satser.

Ninkii iyo dameerkii ayaa isa soo raacay oo waxay aadeen duurkii...

Ilma nool ma dhalo ee wuxuu dhalaa ukun...

Mellan ett substantiv och ett attribut.

Dayrtii dhowayd afartan kiintaal oo galley ah baa ii go'day.

Wuxuu isu maraa labadaa gobol ee Jubbada Sare iyo Jubbada Hoose...

Oo används också mellan två verb och mellan två adjektiv.

Wankii ayaa baqay oo cararay.

Erayadan far fiican oo yaryar ku qor.

Iyo används mellan substantiv och mellan bisatser.

Hilib iyo bariis baan cunay.

Barayaashu waxa ay carruurta ka caawiyaan in ay wax akhriyaan iyo in ay fahmaan wax badan oo ku qoran buugaagta .

Xiriiriyaha **in** waxa aynu ku bilaabnaa weer dhimman.

*Dadku guryaha waxa uu u dhistaa **in** ay ku seexdaan.*

Xiriiriyayaasha **na, se, laakiin, hase yeeshee, maadaama, waayo** waxa aynu ku adeegsanna laba weer-madaxeed¹ dhexdooda.

Anigu waan weyn ahay, adiguna waad yar tahay.

Jiilaalkii maalintu way kulushahay, habeenkuse wuu qabow yahay.

Si gaar ah ayuu u ciyaarayaa, laakiin si fiican buu u ciyaarayaa.

Dugsigii waa la furay, hase yeeshee casharradii lama bilaabin.

Maadaama geeduhu inoo leeyihii waxtarkaas badan waa in aan dhowrnaa.

Ha tegin hadda, waayo waa madow.

Mise används i frågor där två alternativ utesluter varandra.

*Ma run baa **mise** waa been?*

*Gurigiinna ma waxa aad ku fariisataan kuraasi **mise** dermooyin?*

Ama används i alla andra typer av satser.

*Ma maqashay sheeko kale oo ku saabsan diiq **ama** dawaco?*

*Qofkii buka **ama** qofkii socdaal ah waa dhaafi karaa Soonka.*

¹ ama 'laba weerood oo aasaasi ah'

FALKA

Falku waxa uu muujiyaa wakhti. Nawxe ahaan wakhtiga la yiraahdaa **ammin**.

Ammin

Labada ammin ee ugu muhiimsan waa **joogto** iyo **tagto**.

-aa iyo **-aan** waa dibkabayaasha amminka joogtada.

-ay iyo **-een** waa dibkabayaasha amminka tagtada.

JOOGTO	-aa -aan	hees aa hees aan
TAGTO	-ay -een	hees ay hees een

Muuqaal

Qaababka socotada ah dhammaantood waxa ay leeyihiin dibkabaha **-ay-**.

Qaabka **fudud** iyo qaabka **socotada** ahi waa laba **muuqaal** ee falka.

-ay- waa dibkabaha muuqaalka socotada ah.

MUUQAAL		
AMMIN	FUDUD	SOCOTO
JOOGTO	heesaa heesaan	hees ay aa hees aya an
TAGTO	heesay heeseen	hees ay ay hees aye en

Cayn

Sida magacuyaallada oo kale (isaga, iyada) falalku waxay muujinayaan laba caymood: **lab** iyo **dheddig**. Qaababka dheddigga ah waxa ay leeyihiiin dibkabaha **-t-** ama **-s-**.

	FUDUD	SOCOTO
JOOGTO LAB DHEDDIG	waa uu heesaa waa ay heestaa	waa uu heesayaa waa ay heesaysaa
TAGTO LAB DHEDDIG	waa uu heesay waa ay heestay	waa uu heesayay waa ay heesaysay

Qof

Falalku waxa ay leeyihiiin saddex qaab qofeed.

Qofka 1aad waa qofka hadlaya (ama qoraya). Waa **aniga**.

Qofka 2aad waa qofka dhegaysanaya (ama akhrinaya). Waa **adiga**.

Qofka 3aad waa qofkii ama shaygii laga hadlaya. Waa **isaga** ama **iyada**.

-t- ama **-s-** waa dibkabayaasha qofka labaad iyo qaabka dheddigga ah ee qofka saddexaad.

	FUDUD	SOCOTO
JOOGTO QOKFA 1AAD QOKFA 2AAD QOKFA 3AAD	waa aan heesaa waa aad heestaa waa uu heesaa waa ay heestaa	waa aan heesayaa waa aad heesaysaa waa uu heesayaa waa ay heesaysaa
TAGTO QOKFA 1AAD QOKFA 2AAD QOKFA 3AAD	waa aan heesay waa aad heestay waa uu heesay waa ay heestay	waa aan heesayay waa aad heesaysay waa uu heesayay waa ay heesaysay

Tiro

Falalku waxa ay leeyihiin laba tiro: **keli** iyo **wadar**.

-n- waa dibkabaha wadarta.

	KELI	WADAR
QOFKA 1AAD JOOGTO QOFKA 2AAD FUDUD QOFKA 3AAD	waa aan heesaa waa aad heestaa waa uu heesaa waa ay heestaa	waa aan heesnaa waa aad heestaan waa ay heesaan
QOFKA 1AAD JOOGTO QOFKA 2AAD SOCOTO QOFKA 3AAD	waa aan heesayaa waa aad heesaysaa waa uu heesayaa waa ay heesaysaa	waa aan heesaynaa waa aad heesaysaan waa ay heesayaan
QOFKA 1AAD TAGTO QOFKA 2AAD FUDUD QOFKA 3AAD	waa aan heesay waa aad heestay waa uu heesay waa ay heestay	waa aan heesnay waa aad heesteen waa ay heeseen
QOFKA 1AAD TAGTO QOFKA 2AAD SOCOTO QOFKA 3AAD	waa aan heesayay waa aad heesaysay waa uu heesayay waa ay heesaysay	waa aan heesaynay waa aad heesayseen waa ay heesayeen

Muuqaalka saddexaad

Amminka **tagtadu** waxa uu leeyahay **muuqaal** saddexaad oo la yiraahdaa **caadaley**.

Amminka joogtadu waxa uu leeyahay laba muuqaal oo keliya.

	FUDUD	SOCOTO	CAADALEY
TAGTO	waa aan heesay	waa aan heesayay	waa aan heesi jiray
	waa aad heestay	waa aad heesaysay	waa aad heesi jirtay
	waa uu heesay	waa uu heesayay	waa uu heesi jiray
	waa ay heestay	waa ay heesaysay	waa ay heesi jirtay
	waa aan heesnay	waa aan heesaynay	waa aan heesi jirnay
	waa aad heesteen	waa aad heesayseen	waa aad heesi jirteen
	waa ay heeseen	waa ay heesayeen	waa ay heesi jireen
JOOGTO	waa aan heesaa	waa aan heesayaa	
	waa aad heestaa	waa aad heesaysaa	
	waa uu heesaa	waa uu heesayaa	
	waa ay heestaa	waa ay heesaysaa	
	waa aan heesnaa	waa aan heesaynaa	
	waa aad heestaan	waa aad heesaysaan	
	waa ay heesaan	waa ay heesayaan	

Amminka saddexaad

Amminka saddexaad ee falka oo **timaaddo** la yiraahdaa, muuqaallo kala duwan ma laha.

	waa aan hees-i doon-aa
	waa aad hees-i doon-taa
	waa uu hees-i doon-aa
	waa ay hees-i doon-taa
	waa aan hees-i doon-naa
	waa aad hees-i doon-taan
	waa ay hees-i doon-aan

Masdar iyo falkaaliye

Infinitive and auxiliary – Infinitiv och hjälpverb

Qaabka **heesi** ee timaaddada waxa la yiraahdaa **masdar**. Falka **doonaa** waa **falkaaliye** amminka timaaddada, **heesi-na** waa falmadaxeedka.

Qaabka masdarka waxa la isticmaalaa falkaaliyayaasha oo dhan ka hor.

heesi doonaa

heesi jiray

heesi lahaa

heesi karaa

heesi rabaa

heesi waayaa

Falalka **doonaa, jiray, lahaa, karaa, waayaa, rabaa, gaaraa/gaadhaa, la'yahay** waa **falkaaliyayaal**.

Qaabka masdarka ee falalka qaarkood waxa uu leeyahay dibkabaha **-i**.

Falalka qaarkood kale waxa ay leeyihiin dibkabaha **-n**.

isticmaali karaa

tusi lahaa

samayn karaa

siin jiray

guursan doonaa

Hab

Dhammaan qaababka kor ku xusan waa qaabab **habka dhabta** (hab guud, hab ebyoon, habka hubaalka, habka runta; eng. indicative, sv. indikativ). Qaababkii habka guud waxa lagu hadlaa dhacdooyin dhab ama xaqiq ah.

Habkan guud mooyaane falalka Soomaaligu waxa ay leeyihin saddex hab oo kale: **madhacdo, shardiley** iyo **amar**.

hababka

dhab	indikativ	(<i>waa, ma?</i>) <i>heesaa, heesay, heesi doonaa</i>
madhacdo	konjunktiv	(<i>ma, inuu</i>) <i>heeso, heesin, heesi doono</i>
shardiley	konditionalis	<i>heesi lahaa</i>
amar	imperativ	<i>hees!, heesa!</i>

Qaababka Madhacdada

The Subjunctive Forms – Konjunktivens former

Qaababka **habka madhacdada** (ama **habka dhimman**) waxa lagu hadlaa dhacdooyin aan dhab ama xaqiiq ahayn.

-o, -aan iyo **-id** waa dibkabayaasha madhacdada joogtada iyo timaaddada ah.

-in, -n, -nin waa dibkabaha madhacdada tagtada ah.

	FUDUD	SOCOTO	CAADALEY
TAGTO	ma heesin	ma heesayn(in)	ma heesi jirin
JOOGTO	1 K ma heeso 2 K ma heesto / heestid 3 K ma heeso 3 K ma heesto 1 W ma heesno 2 W ma heestáan 3 W ma heesáan	ma heesayo ma heesayso / -sid ma heesayo ma heesayso ma heesayno ma heesaysáan ma heesayáan	
TIMAADDOD	ma heesi doono ma heesi doonto / -tid ma heesi doono ma heesi doonto ma heesi doonno ma heesi doontáan ma heesi doonáan		

Isla qaabkan ee **madhacdada** ah waxa lagu istimaalaa weerooyin dhimman.

Waxaan rabaa in ay heesto heestaas.

Sidoo kale madhacdada waxa lagu isticmaalaa werooyin talo ama rajo ah.

Aan heesno heestaas. Ha heesto heestaas.

Madhacdada Darajada 2aad

The Subjunctive of the Second Degree – Andra gradens konjunktiven

-in, -n, -nin waa dibkabaha madhacdada darajada labaad.

	FUDUD	SOCOTO	CAADALEY
TAGTO	aan heesin	aan heesayn(in)	aan heesi jirin
JOOGTO	aan heesin	aan heesayn(in)	
TIWAAD	aan heesi doonin		

Qaabkan **madhacdada** darajada labaad waxa lagu isticmaalaa

- weerooyin dhimman ee diidmo,

Waxaan rabaa in aanay heesin heestaas.

Waxaan rabaa in aysan heesin heestaas.

- weerooyin diidmo ah ee jiraale diiradaysan ku jira,

Xayawaannadan kuwee ayaa aan samaysan hoy?

Yaan heesaynin? – Cali baan heesaynin.

- weer-amareedyada diidmada ah (ka reebidda) iyo

Ha heesin heestaas.

- weer-rajeedyada diidmada ah.

Yaanu heesin heestaas.

Qaabdhiska Shardileyda

The Conditional Construction – Konditionalisens konstruktion

Shardileyda waa hab wax ka sheegaya shuruud. Qaabka shardileydu waxa uu ka kooban yahay masdarka falka madaxeed iyo falkaaliyaha **lahaa**.

SHARDILEY
waa aan hees-i lah-aa
waa aad hees-i lah-ayd
waa uu hees-i lah-aa
waa ay hees-i lah-ayd
waa aan hees-i lah-ayn
waa aad hees-i lah-ayseen
waa ay hees-i lah-aayeen

Haddii uu aabbahaa joogi lahaa wuu kugu farxi lahaa.

Qaababka Amarka

The Imperative Forms – Imperativens former

Amarka waa qaabka falka ee cid lagu farayo in ay hawl fuliso. Qaabka amarka ee keliga ahi **dibkabe ma laha** ama waxa uu leeyahay dibkabaha **-o**.

hees! cun! eeg!
sii! samee! fiiri!
bar-o! soc-o! guurs-o!

Qaabka amarka ee wadartu...

shibbane ka dib waxa uu leeyahay dibkabaha **-a**.

hees! cun! hees-a! cun-a!
shaqal ka dib waxa uu leeyahay dibkabaha **-ya**.
sii! fiiri! samee! sii-ya! fiiri-ya! samee-ya!

Shaqalka **-o** ee qaabka keliga ah meeshiisa waxa uu leeyahay dibkabaha **-ta, -da** ama **-ada**.

bar-o! bar-ta!
soc-o! soc-da!
guurs-o! guurs-ada!

Saddexda kooxood ee falalka

Falalku waxa ay u qaybsamaan saddex kooxood (ama isrogrog).

	Kooxda 1aad	Kooxda 2aad	Kooxda 3aad
SALKU WUXUU KU DHAMMAADAA:	shibbane	-i/-ee	-t/-d/-ad/-at
AMAR	keli: shibbane wadar: -a	keli: shaqal wadar: -ya	keli: -o w.: -ta, -(a)da
	hees heesa	sii samee siiya	baro barta
MASDAR	-i	-n	-an
	heesi i (doonaa)	siin n (doonaa)	baran n (doonaa)
MAGAC FALEED	-id	-n	-asho
	heesi id -da	siin n -ta	barasho

De somaliska verben har några former som bildas med olika ändelser för olika verb.

Det handlar om imperativ, infinitiv och verbalsubstnativ.

Det enklast sättet att se vilken konjugation verbet tillhör är att testa att bilda ett verbalsubstantiv.

Verbalsubstantiven slutar med ändelserna

Konjugationen -id -da

Konjugationen -n -ta

Konjugationen -sho -da

1. cab! cabb-i doonaa, Cabb-id, cabb-idda
2. sameel! samey-n doonaa, Samey-n, samey-nta
3. booqo! booqa-n doonaa, Booqa-sho, booqa-shada

Kooxda 3aad

Qaabka dheddigga ah ee qofka 3aad **had iyo jeer** waxa ku jira xarfaha /at/. (FG! noq^otaa, soc^otaa)

Qaabka labka ah ee qofka 3aad waxa ku jira xarafka /t/ ama /d/ ama – laba shibbane dabadood – xarfaha /ad/.

	FUDUD	FUDUD	FUDUD
TAGTO	waa aan bartay	waa aan booqday	waa aan raadsaday
	waa aad baratay	waa aad booqatay	waa aad raadsatay
	waa uu bartay	waa uu booqday	waa uu raadsaday
	waa ay baratay	waa ay booqatay	waa ay raadsatay
	waa aan barannay	waa aan booqannay	waa aan raadsannay
	waa aad barateen	waa aad booqateen	waa aad raadsateen
	waa ay barteen	waa ay booqdeen	waa ay raadsadeen
JOOGTO	waa aan bartaa	waa aan booqdaa	waa aan raadsadaa
	waa aad barataa	waa aad booqataa	waa aad raadsataa
	waa uu bartaa	waa uu booqdaa	waa uu raadsadaa
	waa ay barataa	waa ay booqataa	waa ay raadsataa
	waa aan barannaa	waa aan booqannaa	waa aan raadsannaa
	waa aad barataan	waa aad booqataan	waa aad raadsataan
	waa ay bartaan	waa ay booqdaan	waa ay raadsadaan
AMAR	baro barta	booqo booqda	raadso raadsada
TIMAAADDO	baran doonaa baran doontaa	booqan doonaa booqan doontaa	raadsan doonaa raadsan doontaa

Sifo + falka 'yahay'

	FUDUD	
TAGTO	waa aan wanaagsan aa	< ah aa
	waa aad wanaagsan ayd	< ah ayd
	waa uu wanaagsan aa	< ah aa
	waa ay wanaagsan ayd	< ah ayd
	waa aan wanaagsan ayn	< ah ayn
	waa aad wanaagsan aydeen	< ah aydeen
	waa ay wanaagsan aayeen	< ah aayeen
JOOGTO	waa aan wanaagsan ahay / wanaagsanahay	
	waa aad wanaagsan tahay / wanaagsantahay	
	waa uu wanaagsan yahay / wanaagsanyahay	
	waa ay wanaagsan tahay / wanaagsantahay	
	waa aan wanaagsan nahay / wanaagsannahay	
	waa aad wanaagsan tiihin / wanaagsantiihin	
	waa ay wanaagsan yihiiin / wanaagsanyihiiin	
JOOGTO DİİDMO	ma baahni	ma ihi
	ma baahnid	ma tihid
	ma baahna	ma aha

FG!

badan badnaa, badnayd
 fiican fiicnaa, fiicnayd
 cusub cusbaa, cusbayd

culus cus~~la~~aa, cuslayd

adag ad~~k~~aa, adkayd

LAB

jecel yahay / jecelyahay

nool yahay / noolyahay

dhow yahay / dhowyahay

DHEDDIG

jeceshahay

(jece~~l+t~~ahay > sh)

nooshahay

dhowdahay

(dhow~~w+t~~ahay > wd)

Sifo + falka 'noqdaa'

	FUDUD
TAGTO	waa aan wanaagsan aaday waa aad wanaagsan aatay waa uu wanaagsan aaday waa ay wanaagsan aatay waa aan wanaagsan aannay waa aad wanaagsan aateen waa ay wanaagsan aadeen
JOOGTO	waa aan wanaagsan aadaa waa aad wanaagsan aataa waa uu wanaagsan aadaa waa ay wanaagsan aataa waa aan wanaagsan aanna waa aad wanaagsan aataan waa ay wanaagsan aadaan
AMAR	wanaagsan ow wanaagsan aada
TIMAADDO	wanaagsan aan doonaa wanaagsan aan dootaa

Sifo-faleedyada

FAL JOOGTO AH

SIFO FALEED

-an

qoraal

qor**an** (yahay)

beeraal

beer**an** (yahay)

furaal

fur**an** (yahay)

degaal

degg**an** (yahay)

-san

kariyaa

kar**san** (yahay)

jabiyaa

jab**san** (yahay)

Sifooyin caadi ah

MAGAC

SIFO

qurux -da

qurux**san**

wanaag -ga

wanaag**san**

Falalka aan caadiga ahayn

YAHAY

		QAAB DIIDMO	QAAB GAABAN
Joogto	1k. ahay	1k. ma ihi (ahi)	ah
	2k. tahay	2k. ma tihid	
	3k.l. yahay	3k.l. ma aha	
	3k.dh. tahay	3k.dh. ma aha	
	1w. nahay	1w. ma nihin (ihin)	
	2w. tihin	2w. ma tihin / ihidin	
	3w. yihin	3w. ma aha	
Tagto	1k. ahaa	ma ahayn	
	2k. ahayd		
	3k.l. ahaa		
	3k.dh. ahayd		
	1w. ahayn		
	2w. ahaydeen		
	3w. ahaayeen		
AMAR	ahow ahaada		
MASDAR	ahaan		

Hab madhacdo

LEEYAHAY

		QAAB DIIDMO	QAAB GAABAN
JOOGTO - HAB GUUD	1k. leeyahay 2k. leedahay 3k.l. leeyahay 3k.dh. leedahay 1w. leenahay 2w. leedihiin 3w. leeyihiin	1k. ma lihi 2k. ma lihid 3k.l. ma laha 3k.dh. ma laha 1w. ma lihin 2w. ma lihidin 3w. ma laha	leh
TAGTO	1k. lahaa 2k. lahayd 3k.l. lahaa 3k.dh. lahayd 1w. lahayn 2w. lahaydeen 3w. lahaayeen		ma Lahayn
AMAR	lahow lahaada		
MASDAR	lahaan		

YAALLAA

JOOGTO	1k. aallaa / aal 2k. taallaa / taal 3k.l. yaallaa / yaal 3k.dh. taallaa / taal 1w. naal naa / naallaa / naal 2w. taallaan (taalliin) 3w. yaallaan (yaalliin)
TAGTO	1k. aallay / iil / iillay 2k. taallay / tiil / tiillay 3k.l. yaallay / yiil / yiillay 3k.dh. taallay / tiil / tiillay 1w. naallay / niil / niillay 2w. taalleen / tiilleen 3w. yaalleen / yiilleen
AMAR	(aal) (aalla)
MASDAR	oolli (aalli)

YAQAANNAA

JOOGTO	1k.	aqaannaa	/ aqaan
	2k.	taqaannaa	/ taqaan
	3k.l.	yaqaannaa	/ yaqaan
	3k.dh.	taqaannaa	/ taqaan
	1w.	naqaannaa	/ naqaan
	2w.	taqaannaan	/ taqaanniin
	3w.	yaqaannaan	/ yaqaanniin
TAGTO	1k.	aqaannay	/ iqiin / iqiinnay
	2k.	taqaannay	/ tikiin / tikiinnay
	3k.l.	yaqaannay	/ yiqiin / yiqiinnay
	3k.dh.	taqaannay	/ tikiin / tikiinnay
	1w.	naqaannay	/ niqiin / niqiinnay
	2w.	taqaanneen	/ tikiinneen
	3w.	yaqaanneen	/ yiqiinneen
AMAR	(aqow)		
	(aqaada)		
MASDAR	aqoon		

YIMAADDAA

JOOGTO	1k. imaaddaa 2k. timaaddaa 3k.l. yimaaddaa 3k.dh. timaaddaa 1w. nimaadnaa 2w. timaaddaan 3w. yimaaddaan
TAGTO	1k. imid / imi 2k. timid / timi 3k.l. yimid / yimi 3k.dh. timid / timi 1w. nimid / nimi 2w. timaaddeen 3w. yimaaddeen
AMAR	kaalay / imow kaalaya / imaada
MASDAR	iman / imaan
SOCOTO	imanaya / imaanaya imanaysa / imaanaysa imanayay / imaanayay imanaysay / imaanaysay

YIRAAHDAA

JOOGTO	1k.	iraahdaa	/ idhaahdaa
	2k.	tiraahdaa	/ tidhaahdaa
	3k.l.	yiraahdaa	/ yidhaahdaa
	3k.dh.	tiraahdaa	/ tidhaahdaa
	1w.	niraahnaa	/ nidhaahnaa
	2w.	tiraahdaan	/ tidhaahdaan
	3w.	yiraahdaan	/ yidhaahdaan
TAGTO	1k.	iri	/ idhi
	2k.	tiri	/ tidhi
	3k.l.	yiri	/ yidhi
	3k.dh.	tiri	/ tidhi
	1w.	niri	/ nidhi
	2w.	tiraahdeen	/ tidhaahdeen
	3w.	yiraahdeen	/ yidhaadheen
AMAR		dheh	
		dhaha	
MASDAR		oran	/ odhan
SOCOTO		oranayaa	/ odhanayaa
		oranaysaa	/ odhanaysaa
		oranayay	/ odhanayay
		oranaysay	/ odhanaysay

Abuuridda falalka

Abuuridda falalka dibgale la'aan

Jiraalahi iyo falku waxa ay leeyihin bu' isku mid ah.

JIRAALE	FAL	
beer-ta	beer-aa	
ciyaar-ta	ciyaar-aa	
hees-ta	hees-aa	
saf-ka	saf-aa	
tartan-ka	tartam-aa, tartan-taa	(m ~ n)

Dhammaadka -taa/-daa, -ataa, -anayaa

(Auto-bene-factive verbs; Falal isuroone ah (??))

subjektet får själv nytta av handlingen

-t- auto-bene-faktiv verb

gör något bra för sig själv

Kooxda 3aad

Yeeluhu hawsha naftiisa ayaa uu isu qabanayaa.

beeraa, beerayaa	beertaa,	beerataa,	beeranayaa
baraa, barayaa	bartaa,	barataa,	baranayaa
akhriyaa, akhrinayaa	akhristaa,	akhrisataa,	akhrisanayaa
fiiriyaa, fiirinayaa	fiirsadaa,	fiirsataa,	fiirsanayaa
iibiyaa, iibinayaa	iibsadaa,	iibsataa,	iibsanayaa
joojiyaa, joojinayaa	(g ~ j) joogsadaa,	joogsataa,	joogsanayaa
kariyaa, karinayaa		karsadaa,	karsanayaa
kaaliyaa, kaalinayaa	(l ~ sh) kaashadaa,	kaashataa,	kaashanayaa
xannaanee!	xannaaneyso!		
dhis !	dhis!		
akhri!	akhriso!		

bar!

baro!

Wuu bar-aa xisaabta.

Way bar-taa xisaabta.

Wuu bar-t-aa xisaabta.

Way bar-a-taa xisaabta.

bar-t-taa

barat-taa

barataa

wuu tum-aa

way tun-t-aa

wuu tun-t-aa

way tum-a-taa

gabarta buu u shanleeyaa

gabarta bay u shanleysaa

wuu shanley-st-aa

way shanley-sa-taa

wuu beeraa wuu beer-ayaa

way beertaa way beer-aysaa

wuu beer-t-aa wuu beer-a-nayaa

way beer-a-taa way beer-a-naysaa

wuu akhriyaa

way akhrisaa

wuu akhri-st-aa wuu akhri-sa-nayaa

way akhri-sa-taa

wuu iibiyaa

way iibisaa

wuu iib-sad-aa

way iib-sa -taa

wuu ordaa

way oroddaa

Guri bay dhiseen.

Guri bay dhisteen.

Fal gudbe iyo fal magudbe

Fal-**magudbe** layeele ma laha.

Koobku waa uu jabay.

Faarax waa uu dhoofayaa.

Fal-**gudbena** layeele waa uu leeyahay.

Anigu waxa aan jebiyay koobka.

Cali Faarax buu dhoofinayaa.

Dhammaadka -maa, -antaa, -mayaa

Qaabka leh dibgalaha **-m-** waa qaabka fale-la'aanta ee falka.

FALGUDBE FALMAGUDBE (leh **-m-**)

furaa, furayaa furmaa, furmayaa

milaa, milayaa milmaa, milmayaa

qaab dheddig:	furm-taa	> furam-taa	> furantaa
		rmt > ramt	mt > nt
		(saddex shibbane)	(shibbane hortiisa)

Falgudbe: *Wiilku albaabka ayaa uu furay.* (yeeluhu waa fale)

Biyaha kululi dhaqso ayaa ay wax u milaan.

Falmagudbe: *Albaabku waa uu furmay.* (yeeluhu ma aha fale)

Sonkortu waxa ay ku milmaysaa biyaha.

Dhammaadka -siiyaa, -siisaa, siinayaa

Qaabka leh dibgalaha **-sii-** waa qaabka yeelsiinta ee falka.

FAL GUDBE FAL LABAGUDBE

cabbaa, cabbaya cab*siiyaa*, cab*siisaa*, cab*siinayaa*

dareemaa, dareemayaa dareen*siiyaa*, dareen*siisaa*, dareen*siinayaa*

fahmaa, fahmayaa faham*siiyaa*, faham*siisaa*, faham*siinayaa*

FAL MAGUDBE FAL GUDBE

hadlaa, hadlayaa hadal*siiyaa*, hadal*siisaa*, hadal*siinayaa*

baxaa, baxayaa	bixiyaa, bixinayaa	(a > i)
dhaca, dhacayaa	dhiciyaa, dhicinayaa	

JIRAALE	FAL GUDBE
kulayl	kulayliyaa, kulaylinayaa
nadiif	nadiifiyaa, nadiifinayaa
qabow	qaboojiyaa, qaboojinayaa (w ~ j)

-iyaa ama **-shaa**, t.a.
ururiyaa ~ ururshaa

Dhammaadka -eeyaa, -aysaa, -aynayaa

JIRAALE	FAL MAGUDBE
casho	casheeyaa, cashaynayaa
cunto	cunteeyaa, cuntaaynayaa

Bisaduhu maxay habeenkii ku casheeyeen?

JIRAALE	FAL GUDBE
qiime	qiimeeyaa, qiimaynayaa
sonkor	sonkoreeyaa, sonkoraynayaa
wasakh	wasakheeyaa, wasakhaynayaa

SIFO	FAL GUDBE
adag	adkeeyaa, adkaynayaa (ee ~ ay)
cad	caddeeyaa, caddaynayaa
dheer	dheereeyaa, dheeraynayaa
fog	fogeyaa, fogaynayaa
kulul	kululeeyaa, kululaynayaa
fudud	fududeeyaa, fududaynayaa
weyn	weyneeyaa, weynaynayaa
yar	yareeyaa, yaraynayaa

Fallaaraha qorraxdu waxa ay kululeeyaan biyaha dhulka dul yaalla.

Dhammaadka -oobaa, -owdaa, -oobayaa

JIRAALE	FAL MAGUDBE
baraf	barafoobaa, barafowdaa, barafobayaa
biyo	biyoobaa, biyowdaa, biyobayaa
col	colloobaa, collowdaa, colloobayaa
duug	duugoobaa, duugowdaa, duugobayaa
oday	odayoobaa, odayowdaa, odayobayaa
tuug	tuugoobaa, tuugowdaa, tuugobayaa
wasakh	wasakhoobaa, wasakhowdaa, wasakhoobayaa
gabow	gaboobaa
run	rumoobaa
sifo	sifoobaa
xor	xoroobaa

Dhammaadka -oodaa, -ootaa, -oonayaa

JIRAALE AAN MUUQAN	FAL MAGUDBE
caro	caroodaa, carootaa, caroonayaa
cadho	cadhoodaa, cadhootaa, cadhoonayaa
cidlo	cidloodaa, cidlootaa, cidloonayaa
dhib, dhibaato	dhibtoodaa, dhibootaa, dhibtoonayaa
gaajo	gaajoodaa, gaajootaa, gaajoonayaa

Dhammaadka -aadaa, -aataa, -aanayaa

SIFO	FAL MAGUDBE
adag	adkaadaa, adkaanayaa
dheer	dheeraadaa, dheeraanayaa
kulul	kululaadaa, kululaanayaa
ladan	ladnaadaa, ladnaanayaa

Abuuridda jiraalayaasha

Jiraale faleed

FAL	JIRAALE FALEED	
	QAAB SALEED -id, -is, -in, -asho, -aan, -niin, -tin...	
abuuraa	abuur	abuur id
digaa		dig id , dig niin
boodaa		bood id , bood is , boot in
jabaa	jab	jab id , jab niin
qoslaa	qosol	qos lid ,
tartamaa	tartan	tartam id ,

Jiraale fale

FAL	JIRAALE FALE/YEELE	SHAY/QALAB
	LAB	DHEDDIG
adeegaa	adeeg e	adeeg to
furaa		fure e
(kalkaalaa)	kalkaal iy e	kalkaal iso
kariyaa	kariy e	kari so
qoslaa	qos le	

Weeraynta

Weer gaabani waxa ay inta badan ka kooban tahay saddex qaybood:
qurubweereed, yeele iyo khabar.

Waa ay ordyaan.

Waa uu hurdaa.

Waa aan qoslayaa.

Waa ay timid.

Badanaa qurubweereedku waa erayga 'waa'.

Marar badan yeeluhu waa qofka ama xayawaanka wax qabanaya.
Khabarku waa wixii uu qofkii ama xayawaankii qabanayo.

Shanta xubnood ee weeraha

Y Yeele

Q Qurub weereed

Kh Khabar

L Layeele

Fk Falkaab

Yeele, layeele, falkaab waa magac ama magacuyaal.

Falkaabka

Falkaabyadu waa noocyo fara badan:

WAKHTI

Marka hore dumarku waxa ay dhisaan dhigaha iyo udbaha.
Dhar kala duwan baa aynu xirannaa xilliyada kala duwan.
Goorma ayaa aad nadiifisaa gurigiinna?

MEEL

Waxa ay guriga saaraan raro, kebed iyo jarco.
Maxamed waxa uu ku dhashay magaalada Marka.
Waxa uu ku nasanayaa barandaha gurigiisa.
Waxa aynu guryaha ku cunnaa cunto kala duwan.
Waxa ay kalluun ku iibinaysaa suuqa dhexdiisa.
Ilmuuhu waxa uu ku socdaa xagga birjikada.
Waxa uu ka shaqeyyaa dukaanka.
Iyadu waxa ay aaddaa dugsiga.
U baxa dibedda.
Halkee baa aad ku riddaa qashinka?
Halkee baa aad seexataa?
Max-aa aad ku arki kartaa sawirka?
Badda ayaa uu kalluun ka soo dabanyaa.
Ciyaartu waxa ay ina gelisaa farxad.
Wiilku waxa uu jeebka gelyaa lacag.
Cuntadu waxa ay jidhkeenna gelisaa caafimaad.
Dadka qaar baa cuntada ku karsada madbakha.
Intee walxood baa la -ga helaa gurigiinna?
Ha dhex-gelin bareesada qalin-qori ama xarig.

SI

Biyaha waxa aynnu u adeegsanna siyaabo kala duwan.
Guryaha reer guuraaga si fudud baa la -u dhisi karaa.

DARAJO / HEER (grad)

Daaqaddu aad ayaa ay u yar tahay.

GUDDOOME (recipient, mottagare)

Wiilk u waxa uu ina siiyey lacag.

Cuntadu xoog baa ay ina-u yeeshaa. (ina+u > inoo)

FAA'IIDAYSTE (beneficient, den som drar nytta)

Waxa uu aabbihi u tolaya shebekad kalluun.

QALAB (redskap)

Shebaagta waxa uu ku soo dabtaa kalluun.

Waxa uu gaaridameerka ku qaadaa jawaannada culus.

Cali waxa uu ku ciyaarayaa bareesada.

Hooyadu qashin ayaa ay ku guraysaa teneg.

Axmed waa uu is-ku goyn karaa mindida.

Dad tiro yar baa wax ku karsada makiinadda korontada.

ALAAB (material)

Derbiga waxa la-gu dhisay laamo.

IL/ISIR (ursprung)

Xooluhu waxa ay ka helaan cunto geedaha iyo dhirta.

Xoolaha waxa aynu ka helnaa walxo badan.

UJEEDDO/HADAF (syfte)

Max-aa aan dabka u adeegsanna?

Max-aa ay dadku u dhaqdaan xoolahan?

WEHELYEEL (sällskap)

Y-aa aad la ciyaartaa?

SABAB (orsak)

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

Kaalmaha Xubnaha Weerta

Weeri had iyo jeer waxa ay leedahay **khabar**.

Kaalay!	khabar
I sii!	layeеле + khabar
Sahra baa timid	yeele + khabar

Khabarka iyo kaalmaha

Khabarku waxa uu lahaan karaa hal ama laba ama saddex jiraale ama oraah-jiraaleed oo waajib/khasab ah.

yimaaddaa + 1 kaalin	qof
cunayaa + 2 kaalmood	qof + wax(cunto)
iibsadaa + 2 kaalmood	qof + wax
siiyaa + 3 kaalmood	qof + qof + wax
geeyaa + 3 kaalmood	qof + wax + meel

Waxa kale oo uu khabarku lahaan karaa oraah-jiraaleed oo ikhityaar ah.

yimaaddaa + 1	qof (+ meel + wakhti + si...)
iibsadaa + 2	qof + walax (+ qof + meel + qiime + wakhti...)

Noocyada khabarrada

Khabar faleed

Caadi ahaan khabarku waxa uu ka kooban yahay fal.

Ruqiya shaah baa ay karisay.

Falka *karisay* waa KHABAR-FALEED.

Khabar jiraaleed

Mararka qaarkood khabarku waxa uu ka kooban yahay jiraale.

Sahro waa macallimad. Walaxdani waa maxay? Waa geed. Jaamac waa dukaanle.

Jiraalayaasha *macallimad, geed* iyo magacuyaalka *maxay* waa KHABAR-JIRAALED.

Substantivet som fungerar som predikat kan ha bestämningar.

Maroodigu waa xayawaan weyn. Kani waa qolka fadhliga. Kani waa Hodan gurigooda.

Mararka qaarkood khabarku waxa uu ka kooban yahay falka *yahay/ahaa* + JIRAALE.

Cali waxa uu ahaa macallin. Adigu ma tahay hooyaday? Anigu waxa aan ahay mas yar. Waxa aan ahay hooyadaa.

Khabar sifeed

Mararka qaarkood khabarku waxa uu ka kooban yahay SIFO + falka *yahay/ahaa*.

Miisku waa yar yahay. Miisku waa uu yaraa. Gabadhu waa ay quruxsan tahay.

Kays: summadda yeelaha

-u (jiraale qodob leh)

Wiilku moos baa uu cunayaa. Gurigoodu waa uu gubanayaa.

-i (jiraale dheddig ah oo qodob la', sifo, magacuyaal/dibkabe tusmeed)

Naagi libaax ayaa ay aragtay. Libaax baa naagi aragtay

*Wiilka yari*i* moos baa uu cunayaa.*

*Kani*i* waa miis.*

*Nimankani*i* odayaal baa ay ahaayeen.*

CODKAC

Aabbaháa walaálkay baa uu ahaa.

Walaasháa hooyáday baa ay ahayd.

Yeele dulucsan/xoojisan oo leh qurub-diiradeed ma laha summadda yeelaha. Weertuna ma laha magacuyaal yeele. Falka waxa aynu ku isticmaalno qaabka gaaban.

Wiilka baa moos cunaya.

Naag ayaa libaax aragtay.

Nimankaas baa odayaal ah.

Aabbáhaa ayaa walaálkay ah.

Walaáshaa ayaa hooyáday ah.

Qurub-weereedyada

Qurub weereedyada waa laba nooc:

- Qurub-diiradeedyada: *waxaa, ayaa, baa.*
- Qurubbada nooca weerta: *waa, ma, ha, yaa, sow.*

Qurub-diiradeedyada baa iyo ayaa

Qurubbadani had iyo jeer waxa ay oraahda diiradaysan ka xigaan dhanka midig.

oraah jiraaleed diiradaysan + *baa*
oraah jiraaleed diiradaysan + *ayaa*

ROOB baa shalay da'ay.

SAHRO ayaa i raacday.

Beerta MUUS baa ka baxay.

Cali SHIL ayaa ku dhacay.

Dundumooyinka daaraha ka adag ABOOR baa dhisa.

Astaanta weydiinta SIDAA ayaa loo qoraa.

Qurub-diiradeedka waxaa/waxa

Qurub-diiradeedka *waxa(a)* waxa aynu isticmaalno marka ay oraahda diiradaysani tahay tan ugu dambeeyaa ee weerta.

waxa(a) + KHABAR + oraah-jiraaleed diiradaysan

Magaalooyinkaas waxaa ka taagan MINNAARADO DHAADHEER.

Beerahaas waxaa ka baxa GALLEY, MESEGGO IYO WAXYAALO KALE.

Waxaa fasalka soo hor istaagaya CUNUG KALE EE CUSUB.

Waxaa uu sawirayaa GURI.

Qurub-diiiradeedyada iyo magacuyaal yeele

1. Marka uu yeeluhu diiradaysan yahay, weerta kuma jiro magacuyaal yeele. = Marka aanu weerta ku jirin magacuyaal yeele, oraahda diiradaysani waa yeelaha.

YEELE diir. + *baa/ayaa* + ~~magacuyaal yeele~~ + KHABAR

SAHRO ayaa cuntay mooska.

CALI baa tagay Boosaaso.

waxaa + ~~magacuyaal yeele~~ + KHABAR + YEELE diir.

Mooska waxa cuntay SAHRO.

Boosaaso waxa tagay CALI.

2. Marka aanay oraahda diiradaysani ahayn yeelaha, waa in uu weerta ku jiro magacuyaal yeele.

LAYEELE diir. + *baa/ayaa* + magacuyaal-**yeele** + KHABAR

FALKAAAB diir. + *baa/ayaa* + magacuyaal-**yeele** + KHABAR

Sahro MOOSKA ayaa ay cuntay.

Cali BOOSAASO baa uu tagay.

*waxa + magacuyaal-**yeele** + KHABAR + LAYEELE diir.*

*waxa + magacuyaal-**yeele** + KHABAR + FALKAAAB diir.*

Sahro waxa ay cuntay MOOSKA.

Cali waxa uu tagay BOOSAASO.

FG!! Keliya marka uu yeeluhu dhex yaallo qurub-diiradeedka iyo khabarka, magacuyaalka yeelaha ahi ma aha khasab.

ORAAH diir. + *baa/ayaa (+ m.y.)* + **YEELE** + KHABAR
waxaa (+ m.y.) + **YEELE** + KHABAR + ORAAH diir.

MOOSKII *ayaa ay Sahro* cuntay.

= MOOSKII *ayaa Sahro* cuntay.

BOOSAASO *baa uu Cali* tagay.

= BOOSAASO *baa Cali* tagay.

Maryan iyo Sudi SIDAAS *baa ay hooyadoo*d edebta wanaagsan u bartay.

= Maryan iyo Sudi SIDAAS *baa hooyadoo*d edebta wanaagsan u bartay.

Waxaa uu reerku leeyahay WIIL LA YIRAAHDO GUULEED.

= *Waxaa reerku* leeyahay WIIL LA YIRAAHDO GUULEED.

Oraahyada

Qayb waliba ee weertu waxa ay ka koobnaan kartaa hal eray, laba eray ama in ka badan. Qaybahan waxa loo yaqaan ORAAHYO.

Oraahyadu waa saddex nooc:

OM = ORAAH-MAGACEED = ORAAH-JIRAALEED

OQ = ORAAH-QURUBEED

OF = ORAAH-FALEED

Weertan waxa ku jira afar oraahood:

Godka korontadu <> *waxa uu* <> *leeyahay* <> *dab*.

OM OQ OF OM

OQ-ku iyo OF-ku waa waajib. OM-yadu waa ikhtiyaar.

Waan <> *arkay*.

OQ OF

Cali <> *waa* <> *yimid*.

OM OQ OF

Axmed <> *buug* <> *buu* <> *qoray*.

OM OM OQ OF

Cali <> *baa* <> *adiga* <> *kuu soo ordhayay*.

OM OQ OM OF

Dabadeed <> *waxay* <> *gashataa* <> *dharkeeda dugsiga*.

OM OQ OF OM

Bisadda yari <> *waxay* <> *raadinaysaa* <> *hooyadeed*.

OM OQ OF OM

Subax walba <> **iyadu** <> **waxay** <> *aaddaa* <> *dugsiga*.
OM OM OQ OF OM

Weeraha amarka ah oo keliya wax oraah-qurubeed ah ma laha.

Akhri.

OF

Akhri <> *qoraalkan*.

OF OM

Magacow <> *saddex cunto*.

OF OM

Dhismaha oraah-magaceedka

Eray-madaxeed oo keliya

JIRAALE

dal

JIRAALE DIBKABE LEH

dalka / dalku

dalkaas / dalkaasi

dalkayga / dalkaygu

Eray-madaxeed iyo faahfaahiye

JIRAALE + JIRAALE

MADAX + FAAHFAAHIYE

kubbadda cagta

dukaanka dharka

saddex bilood

carruurta Maryan

guriga Axmed

JIRAALE + SIFO

MADAX + FAAHFAAHIYE

carruurta yaryar

sonkor qasabeed

hilib lo'aad

bisha labaad

JIRAALE + FAL

MADAX + FAAHFAAHIYE

nin hurdaya

carruurta bugta

JIRAALE + ORAAH-MAGACEED

MADAX + FAAHFAAHIYE

madaxweynaha [Jamhuuriyadda Soomaaliyeed]

dhismaha [ururka shaqaalaha]

JIRAALE + WEER DHIMMAN

MADAX + FAAHFAAHIYE (WEER FAAHFAAHIYEED)

gabadha [uu Xasan guursaday]

ninka [Sanaag ka yimid]

laba [caruur ah]

Attributet pekar på det direkt föregående substantivet.

JIRAALE + SIFO

kubbad
(*kubbadee?*)

weyn

JIRAALE + JIRAALE

kubbadda
(*kubbaddee?*)

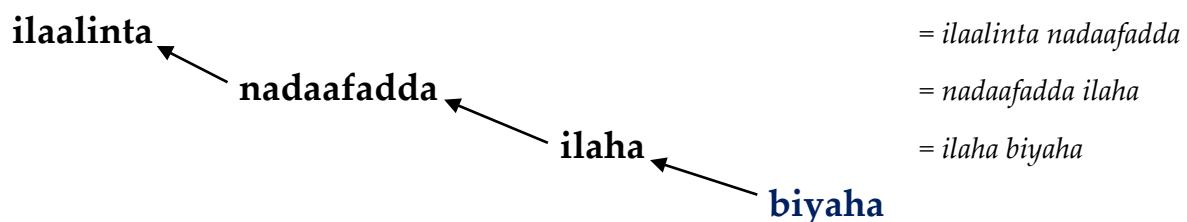
Sahro

kubbadda
(*kubbadda nooce?*)

cagta

Silsilad faafaahiyeed

Om attributet är ett substantiv kan det i sin tur ha ett attribut.

Faahfaahiye ku jira dhinaca bidixda

FAAHFAAHIYE + MADAX + DIBKABE LAHAANSHO

Axmed gurigiisa

Cali timirtiisa

Maryan hooyadeed

Laba faahfaahiye

Xiriiriyayaasha 'ee' iyo 'oo'

Två olika attribut som syfar på samma huvudord

Ordet efter **ee** pekar inte på ordet för **ee**, utan det tidigare huvudordet.

dharka

= *dharka dugsiga*

= *dharka Cali.*

dugsiga ee Cali

wasaaradda

Soomaaliya

arrimaha ee dibadda

dukaanka dharka ee Cali = dukaanka dharka + dukaanka Cali

Konjunktionen 'ee' används före ett definierande attribut.

Konjunktionen 'oo' används före ett beskrivande attribut.

Mellan två adjektiv används därför oftast oo.

talooyin

Waa talooyin badan

badan oo fiican

oo waa talooyin fiican.

Xiriiriyaha 'iyo'

Två samordnade substantiv som tillsammans fungerar som attribut.

wasaaradda

waxbarashada iyo tacliinta

sare

Jämför

Xarunta ←
 Dhaqanka ee Hargeysa

Xarunta ←
 Dhaqanka ←
 Hargeysa

The conjunction *oo* is used in order to express additional information that is not crucial for the identification of the person or object that the head noun refers to. We would know who *aabbahay* refers to also without the subclause.

Aabbahay oo Xamar ka yimid baa buuggan keenay.

But when the information in the relative subclause is necessary for us to identify exactly who or what the head noun refers to, then there is usually no conjunction.

*Maryan ma arkin daanyeerrada geedaha ku jira.
 daanyeerrada geedaha ku jira.*

If such a necessary relative subclause is not the only or first modifier after the head noun, but the second modifier, then the conjunction *ee* needs to be used.

*Maxaa ku dhacay labadii bisadood ee hilibka soo xaday?
 labadii bisadood hilibka soo xaday*

*Waxa aan wax ka bartaa dugsi hoose/dhexe ee Boosaaso ku yaal.
 dugsi hoose/dhexe Boosaaso ku yaal*

Konjunktionen **oo** används för att ge extra information som inte är nödvändig för att identifiera den person eller det föremål som huvudordet syftar på. Vi skulle veta vem *aabbahay* syftar på även utan bisatsen.

Men när informationen i den relativasatsen är nödvändig för att vi skall veta exakt vem eller vad som huvudordet syftar på, då används som regel inte någon konjunktion.

Om en sådan nödvändig relativ bisats inte är det enda eller det första attributet efter huvudordet, då behövs konjunktionen *ee*.

Dhismaha oraah-qurubeedka

qurub weereed + magacuyaal yeele

waa	aan
waxa	aad
baa	uu
ayaa	ay
ma	aannu
ha	aynu
yaa	aydin

Diskussion av frasens placering i huvudsats och i bistas.

Dhismaha oraah-faleedka

1	2	3	4	5	6	7	7+	8	9	10	11	12	13	14
la	i	u	ku	ka	la	ma	aan	kay	soo	kala	ag	ADJ.	VERBS	
							aad	aad	kaa	sii	wada	dhex		
							uu	uu	kayo			dhinac		
							ay	ay	keen			dul		
							aannu	aannu	kiin			hoos		
							aynu	aynu				hor		
							aydin	aydin				kor		

1. magacuyaalka yeelaha ah ee aan cayinnayn **la**;
2. hal magacuyaal oo layeеле ah: **i, ku, na, ina, idin** ama **is**,
3. horyaalaha **ú**,
4. horyaalaha **kú**,
5. horyaalaha **ká**,
6. horyaalaha **lá**,
7. qurub-diidmeedka **má**,
- 7+. magacuyaal yeele ee gaaban (uun haddii uu raacayo qurub-diidmeedka **ma**),
8. magacuyaalka labaad oo layeèle ah: **kay, kaa, kayo, keen** ama **kiin**,
9. hal qurub-jiheed: **soo** ama **sii**,
10. hal qurub-jiheed: **kala** ama **wada**,
11. hal qurub-meeleed: **ag, dhex, dhinac, dul, hoos, hor, kor...**,
12. hal sifo;
13. hal ama laba fal oo ku taagan qaabka masdarka, iyo
14. hal fal oo leh dhammaadyada qofka, tirada, amminta iyo habka.

Dharkeeda waxa qabsan kara dab.

Weer fudud iyo weer adag

weer fudud = hal khabar

weer adag = in ka badan

Weero dhimman

waa laba nooc:

weer dhammaystir

(komplement till huvudsatsens verb)

weer faahfaahiyeed

(bestämning till ett substantiv)

Weer-dhammaystir

Weer-dhammaystirku waa weer dhimman oo ka bilowda xiriiriyaha 'in'.

Weerta dhimmani waa layeelaha khabarka 'og ahay' ee weer-madaxeedka:

[In uu imanayo] ayaa aan og ahay.

Waxa aan og ahay [in uu imanayo].

Weerta dhimmani waa layeelaha khabarka 'u malaynayaa' ee weer-madaxeedka:

[In Xasan uu iman doono] ayaa aan u malaynayaa.

Waxa aan u malaynayaa [in Xasan uu iman doono].

Weerta dhimmani waa yeelaha weer-madaxeedka:

Falka weerta dhimmani waxa uu leeyahay dhammaadka **-aa** haddii weertaasi tahay/ahaato yeelaha weer-madaxeedka.

Waa fiican tahay in uu yimaaddo.

Waa fiican tahay in uu yimaaddaa.

In uu yimaaddaa waa fiican tahay.

Waa run in uu... -o/-aa

Waa xaq in uu... -o/-aa

Weer faahfaahiyeed

jiraale madaxeed + «weer faahfaahiyeed»

Om **bisatsens inte innehåller något subjekt** ska verbet stå i reducerad / kort form och slutar då med kort **-a** i presens.

Tani waa gabadha «*warqadda qoraysa*».

Tani waa gabadhii «*warqadda qortay*».

Om **bisatsens innehåller ett subjekt** ska bisatsens verb stå i presens konjunktiv och sluta på **-o**.

Tani waa warqadda «*gabadhu qorayso*».

Tani waa warqaddii «*gabadhii qortay*».

Oftast använder man ett kort subjektspronomen när bisatsen innehåller ett subjekt.

Tani waa warqaddii «*ay gabadhii qortay*».

Tani waa warqaddii «*gabadhii ay qortay*».

Tani waa warqaddii «*ay qortay*».

Om bisatsen hör till det substantiv som är subjekt i huvudsatsen och bisatsen slutar med ett verb i presens, bör verbet sluta med ett långt **-aa**, inte **-a** eller **-o**. Detta **-aa** fungerar som subjektsändelse.

Wiilka «*warshadda sonkorta ka shaqeeyaa*» *waa kaas*.

Mooska «*aad cunaysaa*» *waa ceeriin*.

Om verbet är **ah** eller **leh** eller en konjunktivform som slutar på **-n** / **-in** / **-nin** blir subjektsändelsen **-i**.

Magaca «*gaarka ahii*» *waxa uu had iyo jeer ka bilowdaa xaraf weyn*.

Inta badan dooxooyinka «*janjeedhka lihi*» *waa oomane*.

Noole «*aan neefsanini*» *ma jiraa?*

Miyay sameeyaan walxaha «*aan noolayni*» *jabaq?*

Faro «*aan dufan lahayni*» *wax ma duugaan*.

Faafaakiye dheeraad ah

Adeegsiga xiriiriyaha **oo** waxa uu muujinayaa in uu faahfaahiyuhu yahay mid dheeraad ah.

Gabaygan waxa tiriyey Cige Aw Cali oo {{ku dhashay Gobolka Togdheer}}.

...waxaa taleefan lagu wacay Maryan oo {{Sacdiyo daris la ah}}...

Man känner redan till vilken person eller vilken sak det handlar om. Informationen i bisatsen behövs inte för att man ska kunna ”identifiera” personen eller saken.

Informationen i bisatsen ger ibland också en beskrivning som bara gäller tillfälligt, i en särskild situation. Ofta föregås då bisatsen av ett långt pronomen.

Si ay u badbaado, qudaar ayay suuqa ku gadi jirtay iyada oo {{gabar yar ah}}.

Adiga oo {{tusaha kor ku xusan isticmaalaya}}, *isku day inaad miisaanto heestan.*

Även ett ensamt adjektiv används ofta på det här sättet för att uttrycka en tillfällig egenskap.

Aniga oo fajacsan ayaan aqbalay.

Isaga oo faraxsan buu si faan leh iigu yidhi...

Weero dhimman oo faafaahiyeed

WAKHTI	Tidsbisats	Temporal subclause
	<i>Markii</i> ⟨⟨ay i aragtay⟩⟩ ayay <i>ilmaysay</i> .	
	<i>Intii</i> ⟨⟨aanan u jawaabin⟩⟩ ayuu <i>Cabdi Tahliil i weydiiyey</i> .	
	<i>Way</i> i sugtay inta ⟨⟨aan dhammaysanayo⟩⟩.	
	<i>Hooyo ayaan eegay anigoo</i> ⟨⟨dhinac socda⟩⟩.	
SHURUUD	Villkorsbisats	Conditional subclause
	<i>Haddii</i> ⟨⟨aad wax u baahatana⟩⟩ Nimco <i>ayaa lambarkayga haysa</i> .	
OGGOLAANSHO	Medgivande bisats	Concessive subclause
	<i>In kasta oo</i> ⟨⟨uu Negeeye talada la yaabay⟩⟩ haddana <i>waa ay cajabisey</i> .	
	<i>Wax kasta oo</i> ⟨⟨uu sameeyaba⟩⟩ waxay <i>isu rogi xumaan</i> .	
SABAB	Orsaksbisats	Causal subclause
	<i>Waxa ay timaaddaa goor hore iyada oo</i> ⟨⟨waxbarashada u diyaar ah⟩⟩.	
UJEEDDO	Syftesbisats	Final subclause
	<i>Maxaa ay samayn karaan carruurtu si</i> ⟨⟨ay u kaalmeeyaan waalidkood⟩⟩?	
	<i>Waqtii fiican waa in aad baxdaa si</i> ⟨⟨aad u gaarto iskuulka⟩⟩.	

Weero dhimman ee xiriiriye ka bilaabmaya

WEER DHAMMAYSTIRE

*Waqtii fiican waa **in** ((aad baxdaa)) si aad u gaarto iskuulka.*

WAKHTI

*Sheekadii odayaashu aad ayay u dheeratay **ilaa** ((makhriftii la gaaray)).*

UJEEDDO

*Wuxuu wax **u** baranayaa **in** ((uu helo shahaado)).*

Laba weer-madaxeed

*Neefta oo dhan waa la diisi karaa, **hase yeeshee** adke iyo hoor midna lama diisi karo.*

SABAB

*Ganacsigan waxa loo yaqaan “Ganacsigii Aamusnaa” **maxaa yeelay** cidna islama hadlin weligeed.*

*Xirisi ma ciyaari karo kubbad **sababta oo ah** lug ayaa si xun uga jabay.*

*Ha tegin hadda, **waayo** waa madow.*

BISATSINLEDARE

som står i början av bisatser

xiriiriyayaasha

oo, ee

in, ilaa, maadaama

jiraalayaasha

inta, intii, marka, markii, kolka, haddii...

oraahyada

in kasta oo, (aniga, adiga) oo ...

SAMORDNARE

som står mellan två huvudsatser

(båda huvudsatserna innehåller en satspartikel)

xiriiriyayaasha

oo, ee

-na, -se, laakiin, waayo...

oraahyada

sababta oo ah, maxaa yeelay, hase yeeshee, hase ahaatee ...

Weer-tebineedyada

Weer-tebineedka waa in uu ku jiraa qurub-weereed:

waa, baa, ayaa ama waxaa.

Sidoo kale waxa caadi ahaan ku jira magacuyaal yeele:

aan, aad, uu, ay, la, aannu, aynu ama aydin.

Sahro waa ay hadlaysaa.

Cali waxa uu qoray buuggan.

Buuggan waxa uu qoray Cali sannadkii 2020kii.

Keliya haddii la diiradeynayo yeelaha weerta, weerta kuma jiro wax magacuyaal yeele ah.

Sahro ayaa hadlaysa.

***Sahro ayaa ay hadlaysa.**

Sahro baa hadlaysa.

***Sahro baa ay hadlaysa.**

Buuggan waxa qoray Cali.

***Buuggan waxa uu qoray Cali.**

Weer-weydiimeedyada

Weer-weydiimedka ee jawaabtiisu noqonayso *haa/maya* waa in uu ku jiraa qurub-weereed: **ma, ma+baa, miyaa (< ma+ayaa)**.

Weer-weydiimed oo diirad la':

Cali ma yimid?

Cali miyuu yimid?

Kabo cusub ma haysaa?

Weer-weydiimedyo oo diirad leh:

Ma nabad baa?

Nabad miyaa?

***Ma nabad ayaa?**

Weer-weydiimeedka ee ku jira eray weydiimeed waa in uu ku jiraa qurub-weereed: *waa, baa, ayaa, waxa*.

Eray-weydiimeedyada waa:

- **ayo, maxay, immisa, meeqa,**
- erayo leh dibgalaha -ee, sida erayada **xaggee, qofkee, intee, kolkee, sababtee, wakhtigee, xilligee,**
- erayo leh dibgalaha -ma, sida erayada **goorma, meelma, kuma, tuma...**

Utan fokus (waa):

Taasi waa tuma?

Waa maxay hadafkaagu?

Med fokus (ayaa, baa):

Xaggee baa uu tagay? Xaggee buu tagay? Xagguu tagay?

Goorma ayaa uu haramcadku seexdaa? Goormuu...

Shalay immisa ayaa ay taariikhdu ahayd?

Maanta ma waxa uu tagay suuqa?

Fasalka immisa kursi baa yaalla?

Ofta sammandragningar.

Eray-weydiimeed + **magacuyaal yeele** = DIIRAD

Buuggani immisuu joogaa?

= *Buuggani immisa baa uu joogaa?*

Adeegsiga dibgalaha -ee keligiis = DIIRAD

Kalluunku xaggee ku badan yahay?

= *Kalluunku xaggee baa uu ku badan yahay?*

Xaggeed ka keentay hilibka?

= *Xaggee baa aad ka keentay hilibka?*

Obligatoriska sammandraningar: *yaa <*ayo+baa, maxaa <*maxay+baa*

Yaa jooga isbitaalka?

Cali maxaa keenay?

Weer-diidmeedyada

Waxa jira noocyoo badan...

Weer-tebineedka diidmada ah ee diiradda la'

Weer-diidmeedka ee aanu jiraale diiradaysan ku jirin:

ma + madhacdo (tagto, joogto, timaaddo)

FUDUD	SOC.	CAAD.
TGT. <i>Cali ma tegin.</i>	<i>Cali ma tagayn(in).</i>	<i>Cali ma tegi jirin.</i>
	<i>Cali ma uu tegin</i>	
	<i>Cali muu tegin</i>	
	<i>Cali ma uusan tegin</i>	
	<i>Cali maanu tegin</i>	
JGT.	<i>Cali ma tago.</i>	<i>Cali ma tagayo</i>
	<i>iyagu ma tagáan.</i>	<i>Iyagu ma tagayáan.</i>
TMD.	<i>Cali ma tegi doono.</i>	
	<i>/ma uu / muu</i>	

Bataatan **ma** tagayn.

Gabi ahaanba **ma** tagayn.

Lagama **yaabo** in uu tago.

Diidmo aan caadi ahayn:

Qurub-diidmeedka **ma** + **muy**. yeelaha + qurub-diidmeedka **aan**:

Cali ma uusan tegin. *Cali muusan tegin.* (tagto oo keliya!)

Ma aysan tegin. **Maysan tegin.**

???? Qurub-weereedka **waa** + **muy**. yeelaha + qurub-diidmeedka **aan**:

Cali waa uusan tegin. *Cali wuusan tegin.*

Waysan tegin.

Weer-tebineedka diidmada ah ee diiradda leh

Weer-diidmeedka ee uu jiraale diiradaysan ku jiro:

aan + madhacdo 2aad (= tagtada madhacdada)

Yeele diiradaysan

Cali baan tegin. madhacdo fudud

Cali baan tagayn(in). madhacdo socoto

qaabkan macnihiisa waa joogto, tagto ama timaaddo !?!

Cali baan tegi doonin / tegi jirin. ????????

qurub diiradeed + qurub diidmeed

baa/ayaa + aan > baan / ayaan

Layeele ama falkaab diiradaysan

Cali mooskii buusan cunin. *uusan < uu+aan*

Cali muuskii baanu cunayn(in). *aanu < aan+uu = aan + isaga*

Waxaan rabaa in aanu tegin

Waxaan rabaa in aannu tagno. *aannu = annaga*

Magacuyaalka yeeluhu waa waajib! Meesha magacuyaalka yeeluhu waa qurub-diidmeedka *aan* hortiisa amaba dabadiisa.

qurub-diiradeedka + magacuyaalka yeelaha + qurub-diidmeedka

baa/ayaa + aan/aad/uu/ay... + aan >

baanan, baadan, buusan, baysan...

ayaanan, ayaadan, ayuusan, ayaysan...

AMA

qurub-diiradeedka + qurub-diidmeedka + magacuyaalka yeelaha

baa/ayaa + aan + aan/aad/uu/ay... >

baanan, baanad, baanu, baanay...

ayaanan, ayaanad, ayaanu, ayaanay...

Weer-weydiimeedka diidmada ah ee diiradda la'

Weer-diidmeedka ee aanu jiraale diiradaysan ku jirin:

miyaan + madhacdo 2aad (= tagto)

(< ma + aan)

FUDUD

SOC.

— *Miyaan tegin?* — *Miyaan tagayn(in)?*

Miyaanu tegin? *Har han inte gått?*

Cali miyaanu tegin? < *ma+aan+uu

Maanu tegin?

? *Miyaanu tegin?* + magacuyaal yeele

? *Miyusan tagayn(in)?*

???? *Miyaanad tegin jirin?* ??? *tagto caadilay*

???? *Miyaanad tegin doonin?* ??? *timaaddo*

Ma tegin doono miyaa?

Ma aanan tegin miyaa?

Ma aanan tegin (miyaa)?

Ma aadan tegin (miyaa)?

Ma uu tegin miyaa? Ma uu tegin.

Ma uu tegin, sow ma aha?

Ma uu tegin, ma aha? n'est-ce pas? Muu tegin?

Weer-tebineeeka diidmada ah ee diiradda leh

Weer-diidmeedka ee uu jiraale diiradaysan ku jiro:

ma + baan/ayaan + madhacdo 2aad

AMA *miyaan* + madhacdo 2aad

Yeele diiradaysan

FUD. *Ma Cali baan tegin?* *Cali miyaan tegin?*

SOC. *Ma Cali baan tagayn(in)?* = *Cali miyaan tagayn(in)?*
= **ma+ayaa+aan*

qurub weydiimeed + qurub diiradeed + qurub diidmeed

ma + baa/ayaa + aan > miyaan

Layeele ama falkaab diiradaysan

Cali ma mooskii buusan cunin?

Cali mooskii miyuusan cunin?

Cali ma muuskii baanu cunayn(in)?

Cali muuskii miyaanu cunayn(in)?

Magacuyaalka yeeluhu waa waajib! Meesha magacuyaalka yeeluhu waa qurub-diidmeedka *aan* hortiisa amaba dabadiisa.

q.-weydiimeedka + q.-diiradeedka + muy. yeelaha + q.-diidmeedka

ma + baa/ayaa + aan/aad/uu/ay... + aan >

miyaanan, miyaadan, miyuusan, miyaysan...

AMA

q.-weydiimeedka + q.-diiradeedka + q.-diidmeedka + muy. yeelaha

ma + baa/ayaa + aan + aan/aad/uu/ay... >

miyaanan, miyaanad, miyaanu, miyaanay...

Weer-amareedka

Weer-amareedka wax qurub-weereed ah kuma jiro.

KELI

Mooska cun!

WADAR

*Muusaska cun*a*!*

Weer-amareedka diidmada ah waxa ku jira qurub-weereedka *ha*. Falku waa qaabka madhacdada tagtada ah (madhacdo 2aad).

KELI

*Mooska ha cun*in*!*

WADAR

*Muusaska ha cun*ina*!*

Jfr. ha cuno!

Mooska cuni maysid / ma cunaysid. Negerat progressivt presens

Weer-rajeedyada (Önske-satser)

Weer-rajeedka ee qofka 3aad waxa uu leeyahay qurub-weereedka ha. Weer-rajeedka ee qofka 1aad ama 2aad waxa uu leeyahay magacuyaalka yeelaha uun. Qaabka yeelaha waxa weeye midka caadiga ah ama mid gaaban: *aan/an*, *aad/ad*.

Falku waa qaabka madhacdada. Inta badan dibgalaha wadarta *-aan* waxaa loo beddelaa dibgalaha *-een*.

Aan wax sheego!

(*Aad sheegto runta!*) *Sheeg runta!* *Waa in aad sheegto runta!*

Ha sheego runta!

Ha sheegto runta!

Aan wax sheegno!

(*Aad sheegteen/(sheegtaan) runta!*) **preteritum-betydelse!**

Sheega runta! *Waa in aad sheegtaan runta!*

Ha sheegeen/sheegaan runta!

Weer-rajeedka diidmada ah waxa ku jira qurub-weereedka *yaa*.

Falku waa qaabka madhacdada 2aad (madhacdada tagtada ah).

Yaanu sheegin runta!

Yuusan sheegin runta!

q.-rajeedka diidmada *yaa* + muy. yeelaha + q.-diidmeedka *aan*

yaa + aan/aad/uu/ay... + aan >

yaanan, yaadan, yuusan, yaysan...

AMA

q.-rajeedka diidmada *yaa* + q.-diidmeedka *aan* + muy. yeelaha

yaa + aan + aan/aad/uu/ay... >

yaanan, yaanad, yaanu, yaanay...

Codaynta

22 shibbane

			frikativ	explosiv	nasal	tremulant
			affrikat	approx	lateral	
underläpp	+	överläpp		b	w	m
underläpp	+	övertänder	f			
tungspets	+	övertänder		d, t		
tungspets	+	tandvall	s		n	l
tungspets	+	främre gom		dh		r
tungblad	+	främre gom	sh			
tungrygg	+	främre gom		j		
tungrygg	+	mellangom			y	
tungrygg	+	bakre gom			g, k	
tungrygg	+	tungspene	kh	q		
tungrot	+	svalg	c, x			
stämband			h	'		

Shibbanayaasha fudfudud iyo kuwa xoogga leh

	FUDUD	XOOG LEH
b / bb	[β] jaban	[b] Jabbuuti
d / dd	[ð] badan	[d] baddan
g / gg	[γ] deegaanka	[g] deggan yahay
l / ll	salaan -ta	sallaan -ka
m / mm		mm
n / nn	aniga	annaga, innaga
	aanu < *aan+uu	aannu = annaga
r / rr	Carab -ta	carrab -ka
	waran -ka	iska warran
dh	adhi	gabadha < *gabadh+ta

10 shaqal

5 shaqal oo fudud (a, e, i, o, u) iyo 5 shaqal oo culus (ä, ö, ü)

10 shaqal oo gaaban + 10 dheer = 20 shaqal

FUDUD	CULUS	FUDUD	CULUS
garbar danab a	gämbär Æ	gaaban aad (=adiga) daar	wänääg äädäyää libääx ääd (=in badan) dääl
dhex		beerta heesta shabeelka	gëedkä gëeskä gëälä
	dibigä	diinta liinta	diiinkä fiidkä jiirkä diirkä
oday	tög fög ölöl ög	doodda koobka roobka	röötigä jöögää döödäyää märöödígä bänöönígä
	Ürdün gübää	uunsi Nuur carruur	Lüül

5 (?) difton

fudud

ay/ey

aw/ow

oy

culus

qoys, hoy

Codkac

Lång vokal = två vokalpositioner

Maskulina substantiv oftast hög ton på NÄST SISTA vokalpositionen.

Feminina substantiv oftast hög ton på SISTA vokalpositionen.

LAB	DHEDDIG
ínan	inán
kóob	seéf
baaskíil	liín

Ibland grammatisk skillnad

HAL	IN BADAN
árday (-ga)	ardaý (-da)
Soomaáli (-ga)	Soomaalí (-da)
baabúur (-ka)	baabuúr (-ta)

Ibland olika ord med olika betydelse

áfartan (4)	afártan (40)
béer (-ka)	beér (-ta)

Men om man studerar hela satser så är hög ton ganska komplicerat och inte så mycket utforskat. T.ex.

- Substantiv har hög ton.
- Enkla verbformer (qaab fudud) har inte hög ton.

Má yimid?

- Progressiva verb har hög ton.
Cali wuu imánayaa.
- Subjekt utan bestämd artikel och utan fokus har inte hög ton.
Cali wííu yimid. *Cali wáa uu yimid.*
- Subjekt med fokus har hög ton.

Cáli baa yimid.

Wáxa yimid Cáli.

– Prepositionerna har alltid hög ton före verb

Cali wuxuu ká yimid tuuláda. (eller *wíxuu*)